

Univerzita Karlova v Praze

Husitská teologická fakulta

Bakalářská práce

Pražská židovská komunita - od dob asimilace k dnešku. Život současných židovských žen v ortodoxním, konzervativním a reformním pojetí v Praze.

Jewish community in Prague from the assimilation to today. The life of contemporary Jewish women in orthodox, conservative and progressive movements in Prague.

Vedoucí práce:

doc. PhDr. Bedřich Nosek, CSc.

Autor:

Jana Hanousková

2012

Poděkování:

Doc. PhDr. Bedřichu Noskovi, CSc., za odbornou konzultaci a trpělivost.

Všem respondentkám, Dr. Alexandru Putíkovi, rabimu Ronu Hoffbergovi, vedení Bejt Simcha, Mgr. Filipu Hajnému.

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci s názvem „Pražská židovská komunita - od dob asimilace k dnešku. Život současných židovských žen v ortodoxním, konzervativním a reformním pojetí v Praze.“ napsala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a internetových zdrojů.

V Praze dne 14. 4. 2012

Jana Hanousková

ANOTACE

První část práce je zaměřena na pražskou židovskou komunitu od doby asimilace do současnosti. Snažím se přiblížit politiku státu k vyznavačům judaismu a směřové tendence pražského židovstva v minulosti. Druhou část práce tvoří výzkum, který může naznačovat některé tendence dnešní. Jedenáct židovských žen se v něm vyjadřuje k tradicím, zvykům a k dalším otázkám souvisejícím s dnešním judaismem.

ANNOTATION

The first part of this thesis is focused on Prague Jewish community from the assimilation to today. I try to summarize the state policy toward the Jews and the tendencies of Prague Jews in the past. The second part of this paper consists of a fieldwork whose results might indicate some tendencies of our time. Eleven Jewish women comment on the traditions, customs and other questions related to the contemporary Judaism.

Klíčová slova:

asimilace, kongregace, Praha, Pražská židovská obec, ortodoxní, konzervativní, reformní judaismus, synagoga, Židé, židovská žena

Keywords:

assimilation, congregation, Prague, Prague Jewish community, orthodox, conservative, progressive Judaism, synagogue, Jews, Jewish woman

OBSAH

ÚVOD	6
1 PRAŽSKÁ ŽIDOVSKÁ KOMUNITA - OD DOB ASIMILACE K DNEŠKU	8
1.1 Židé a evropská politika	8
1.1.1 Politický kontext	9
1.1.2 Pražské židovstvo	11
1.2 Od roku 1848 do první světové války	14
1.2.1 Politický kontext	14
1.2.2 Pražské židovstvo	15
1.3 První republika	19
1.3.1 Politický kontext	19
1.3.2 Pražské židovstvo	20
1.4 Od konce druhé světové války do roku 1989	22
1.4.1 Politický kontext	22
1.4.2 Pražské židovstvo	24
1.5 Od 1989 do současnosti	26
1.5.1 Politický kontext	26
1.5.2 Pražské židovstvo	26
1.6 Náboženské aspekty	28
1.6.1 Směry judaismu	28
1.6.2 Žena v judaismu	30
2 ŽIVOT SOUČASNÝCH ŽIDOVSKÝCH ŽEN V ORTODOXNÍM, KONZERVATIVNÍM A REFORMNÍM POJETÍ V PRAZE	33
2.1 Úvod	33
2.2 Shrnutí výsledků	35
2.3 Odpovědi respondentek	38
2.3.1 Ortodoxní pohled	39
2.3.2 Konzervativní pohled	43
2.3.3 Reformní pohled	47
2.4 Metody výzkumu	53
2.5 Pracovní hypotézy	54
ZÁVĚR	55
ZÁKLADNÍ POJMY	56
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	58

SEZNAM ZKRATEK

Ex	Exodus
Gn	Genesis
Lv	Leviticus
Nu	Numeri
o. l.	občanský letopočet
PNS	Poštovní novinová služba
POŽ	Pražská židovská obec
UK	Univerzita Karlova
VŽNO	Věstník Židovské náboženské obce
ŽNO	Židovská náboženská obec

ÚVOD

Téma bakalářské práce jsem si zvolila sama. Vzhledem k místu svého současného bydliště jsem se orientovala na pražskou židovskou komunitu.

První část práce tvoří historický úvod, který se snaží stručně zachytit vývoj pražské židovské obce, od doby emancipace k dnešku. Druhou část práce představuje výzkum - sonda do současné společnosti pražských židovských žen.

Historický úvod je rozdělen do pěti kapitol, odrážejících jednotlivá období našich dějin od vlády Josefa II. do současnosti. Na počátku každé kapitoly je řazeno pojednání o vztahu státu k židovské společnosti, obsahující i základní historická data. Druhou částí kapitoly je vždy studie věnovaná pražské židovské populaci v příslušném období.

Zárodky asimilace židovského obyvatelstva spojujeme s reformami Josefa II., ačkoli jev asimilace v pravém smyslu slova pozorujeme až od poloviny 19. století. Na reformy navazují projevy *haskaly* v pražské židovské obci a vznik první reformní skupiny v Praze. Postupně pozorujeme kulturní rozdělení pražského židovstva a úpadek ortodoxie. Doba první republiky znamená do té doby nevídanou benevolenci státu vůči Židům. Všímám si rovněž přátelských vztahů mezi poválečným Československem a rodícím se státem Izrael; v komunistickém režimu pak stagnace náboženského života.

Nijak se zde nevěnuji šo'a. To je dáno dvěma faktory. Za prvé, stanovený rozsah práce neumožňuje hlubší analýzu holocaustu; za druhé, existuje mnoho vědeckých publikací, které se touto problematikou zabývají. Druhá světová válka a tragický osud Židů v ní, je též námětem velkého počtu děl „krásné literatury“. I když se historická část holocaustu nevěnuje, není tomu tak, že by se této práci nijak nedotkl. Židovská společnost byla tragédií poznamenána, tróufám si říci, na věčnost. Míru katastrofy ukazují zaznamenané počty pražských Židů před válkou a po ní.

Součástí historického úvodu je pojednání o některých náboženských aspektech výzkumu. Snaží se reflektovat dvě témata. Za prvé, obecně pojednat o reformním, konzervativním a ortodoxním směru židovstva. Za druhé, uvést některá fakta o židovských tradicích a zvycích, souvisejících se souborem otázek použitých ve výzkumu. Základní fakta, týkající se židovských svátků, uvádím jen ve slovníku pojmů. Ten je řazen na konci práce.

Poslední část práce tvoří výzkum, který probíhal dva roky. Informace v něm obsažené slouží pouze k akademickým účelům. Pro výběr respondentek jsem použila tři

kritéria: (1) respondentka musela být žena, (2) hlásící se k judaismu a (3) v současné době žijící v Praze. Kritérium ženského pohlaví bylo stanoveno z důvodu omezeného prostoru, se kterým jsem musela počítat. Soubor otázek určených mužům by musel být, vzhledem k jejich postavení v judaismu, mnohem delší a výzkum by přesáhl rámec práce bakalářské. Co se týká metod výzkumu, inspirovala jsem se učebnicí sociologa Miroslava Dismana. Otázky byly konzultovány se socioložkou Mgr. Vlad'kou Piklovou.

Respondentky byly vybírány tak, aby byly ve výzkumu zastoupeny členky všech směrů a tendencí současného pražského judaismu.

Na počátku této práce jsem si kladla následující otázky: Jak se dnes u židovských žen v Praze odráží tradice? Do jaké míry a v jaké podobě jsou zvyky dodržovány? Jaký je celkový přístup dnešních židovských žen k judaismu? K odpovědím na tyto a související otázky se snaží směřovat tato práce.

1 PRAŽSKÁ ŽIDOVSKÁ KOMUNITA - OD DOB ASIMILACE K DNEŠKU

1.1 Židé a evropská politika

Od poloviny 18. století se mezi evropským židovstvem vytváří dva proudy. Na východě to jsou chasidé, kteří se světu uzavírají, touží být před Hospodinem v naprosté pokoře a snaží se pronikat do hloubky víry více modlitbami než pouze studiem a zběhlostí v Talmudu.¹ Na západě, zvláště u židů německých, pak pozorujeme jev opačný. Zde se chtějí do okolní společnosti asimilovat, jsou myšlenkou odstranění segregace povzbuzeni. Tendenci odklonu od židovských tradic a zvyků zde čelí *haskala* (židovské osvícenství), která se snaží *spojovat ducha doby s trvalými hodnotami židovské tradice, a najít tak místo Židů v liberalizujících se evropských podmínkách.*² Myšlenky židovského osvícenství – *haskaly*, se v Čechách na Moravě rychle šířily působením běžných škol. Nejpatrnější to bylo v Praze, kde německá Hlavní a triviální židovská škola vznikla již roku 1783.³

Osmnácté století velmi příznačně končí Velkou francouzskou revolucí roku 1789, kterou můžeme označit jako zlom dosavadního společenského zřízení. Také *první plně emancipační zákon židů v křesťanském státě schválilo 27. září 1791 francouzské Ústavodárné shromáždění.*⁴ Svoji úlohu při dějinném procesu, který revolucí končil, jistě hrálo osvícenství. Profesor dějepisu Jeremy Black tvrdí, že s ním byla spojena rostoucí míra tolerance.⁵ Připomeňme ale, že osvícenci, kteří připravovali Velkou Francouzskou revoluci, zároveň představují moderní protižidovskou argumentaci. K judaismu a židovské společnosti vůbec přistupovali velmi odmítavě.⁶

I v Rakouské monarchii století končí pro dobu příznačně. Roku 1780 na trůn usedá osvícený panovník Josef II. (1765 - 1780 spoluvládce; samostatně 1780 - 1790), jehož reformy započnou dlouholetý, postupný proces asimilace židovského obyvatelstva.

¹ NEWMAN, Ja'akov, SIVAN, Gavri'el, *Judaismus od A do Z*, s. 53.

² PĚKNÝ, Tomáš, *Historie Židů v Čechách a na Moravě*, s. 233.

³ ŠEDINOVÁ, Jiřina, In SADEK, Vladimír a kol., *Židé – dějiny a kultura*, s. 48.

⁴ SADEK³, s. 29.

⁵ BLACK, Jeremy, *Evropa osmnáctého století*, s. 199.

⁶ PAVLÁT, Leo, In³, s. 95.

Na straně jedné zlepšil sociální postavení Židů, na straně druhé narušil tradiční vazby uvnitř židovských obcí.⁷ Vzhledem k omezenému prostoru o nich musím pojednat pouze okrajově a zkráceně.

1.1.1 Politický kontext

Reformy se odehrály velmi rychle a skutečností bylo, že „*Habsburská monarchie nebyla na tak zásadní a rychlý přelom připravena.*“⁸ Císař 12. října 1781 zrušil povinnost nosit židovské znamení.⁹ O den později, 13. října 1781, svým tolerančním patentem udělil náboženskou svobodu svým nekatolickým poddaným.¹⁰ *Dvorský dekret z 18. října židům dovoľoval návštěvu všech škol včetně univerzit.*¹¹

Úmyslem císaře rozhodně nebylo přiznat židům plnou rovnoprávnost, ale chtěl využít jejich ekonomický potenciál. Vysokou toleranční daň museli platit nadále a *Familiantengesetze* zůstal také v platnosti (do 1848).¹² Toleranční patent však přinesl mnohem radikálnější změny na poli kultury a vzdělanosti než ve sféře ekonomické aktivity.¹³

Závažným zásahem do autonomie židovských obcí bylo zrušení jejich soudní pravomoci roku 1784. V kompetenci obce byly posléze jen otázky náboženské.¹⁴ K nejvýznamnějším reformám patřila ta, která se týkala jazykového nařízení. Ta byla zároveň i nejúspěšnější. Němčina se stala univerzálním jazykem úředních jednání, a také byla zavedena do škol.¹⁵ Německožidovská škola se pak stala typickým rysem židovského kulturního života a zůstala tak až do konce 19. století.¹⁶ Její existence urychlila proces emancipace.

⁷ SADEK³, s. 48.

⁸ FRAIS, Josef, Reformy Marie Terezie a Josefa II., s. 128.

⁹ ŠEDINOVÁ³, s. 47.

¹⁰ BLACK⁵, s. 213.

¹¹ ŠEDINOVÁ³, s. 47.

¹² PĚKNÝ², s. 112.

¹³ HILLEL, J. Kieval, In BERGEROVÁ, Natalia a kol., Na křižovatce kultur, Historie československých Židů, s. 41.

¹⁴ ŠEDINOVÁ³, s. 48.

¹⁵ PĚKNÝ², s. 115.

¹⁶ HILLEL¹³, s. 42.

Josefínská jazyková nařízení se postupně dostala do všech sfér života židovských obcí. První takové nařízení se týkalo jmen. Předpis z roku 1787 Židy nutil k jejich dosavadním hebrejským jménům přijmout jména nová, německá. Od roku 1788 museli být všechny záznamy v matrikách psané německy, v obchodních knihách od roku 1802. Od roku 1800 museli umět německy i soukromí učitelé náboženství a židovští kantoři. Představeným židovské obce směl být jen absolvent německé školy (1803).¹⁷

Segregace židů v Rakousku ale přetrvávala i po josefínských reformách a trvale byla odstraněna až v letech 1848 - 49.¹⁸ Od počátku 19. století se sice ti majetnější snažili uniknout z (pražského) ghetta, které bylo přelidněné a hrozilo stálým nebezpečím šíření nakažlivých nemocí, stále se ale jednalo o ojedinělé případy.¹⁹ *Kulturní asimilace* Židů v západní části říše pokračovala díky reformovanému školství rychle, nebyla ale doprovázena významnými politickými změnami.²⁰ František I. (1792 - 1835)²¹ vydal roku 1797 Židovský systemální patent, který shrnoval josefínské reformy a tvořil základ právního postavení židů do roku 1848, kdy získali občanskou rovnoprávnost.²² Po jeho vydání až do roku 1848 vídeňská vláda už do židovských záležitostí nezasahovala.²³

V závěru tohoto pojednání, které by mělo být úvodem do problematiky, si dovoluji citovat Novotného: „Židovská emancipace, brzděná staletou nenávisť, pokračovala ovšem zvolna. Už za jejího postupu ukázalo se při plesech a služebných, jak je dvojímu světu, oddělovanému hranicí „eruw“, bráněno ve vzájemném styku a směšování. Jedině pro židovské boháče „eruw“ nebyl. Hůře postupovaly úřady proti hebrejským mladíkům, kteří přicházeli do Prahy za účelem náboženského studia: jim nedostane se policejního povolení k pobytu. Takových chodívalo sem dosti. Obec místního ghetta patřovala k nejslavnějším v Evropě.“²⁴ ... na jiném místě: „Proces [emancipace] nedál se ovšem tak rychle, ale až císař zrušil zvláštní židovskou daň, tenkrát měli židé vyhráno (22. 6. 1846). Toto rozhodnutí pro

¹⁷ PĚKNÝ², s. 115.

¹⁸ Tamtéž, s. 113.

¹⁹ VILÍMKOVÁ, Milada, Židovské město pražské, s. 41.

²⁰ PĚKNÝ², s. 119.

²¹ BĚLINA, Pavel, České země v evropských dějinách, s. 145.

²² ŠEDINOVÁ³, s. 48.

²³ HILLEL¹³, s. 42.

²⁴ NOVOTNÝ, Antonín, Praha od U do Z v letech 1820-1850, s. 266.

ně z nejvýznamnějších, neboť jím jsou palestinští vyhnanci na roveň ostatním národům monarchie, na též stupeň jako kterákoliv národnost habsburské říše.“²⁵

1.1.2 Pražské židovstvo

Počet Židů v Praze se pohyboval okolo 7 500.

1.1.2.1 Haskala

Zatímco ve východních zemích Rakouska-Uherska se velmi ostře střetával ortodoxní judaismus s novými směry, v Čechách byla tradice do pozadí zatlačována postupně. Především židé v Praze *nebyli v názorech na změny jednotní*. Rozdělili se na dvě²⁶ skupiny. První, konzervativní skupina se bála, že změny naruší tradiční židovský život. Proti nim se stavěla skupina druhá, do které patřili většinou mladí liberálové, ovlivnění německou kulturou, toužící po asimilaci.²⁷

Zastánce konzervativního stanoviska prezentoval *poslední významný pražský rabín 18. století a autorita v halachických otázkách, uznávaný v celé Evropě*, Ezechiel Lanau (1713 - 1793). Jeho žákem a nástupcem se stal Eleazar Flekels (1754 - 1828), který k osvícenství zaujal stejné, snad ještě negativnější stanovisko než jeho učitel.²⁸

Na straně druhé stálo pražské osvícenství. Herz Homberg (1749 - 1841), který prosazoval zřízení židovských elementárních škol v duchu josefinských reforem, Petr Beer (1758 - 1838), hlavní učitel židovské normální školy v Praze a autor historických osvícenských pojednání, a v neposlední řadě bratři Baruchu a Judu Jajtelesy. Na podobě pražského židovského osvícenství se velkou měrou podílel i vnuk rabiho Landaua, Moses Landau (1788 - 1852). Ten, jako představený obce, uveřejňoval menší příspěvky v různých osvícenských časopisech.

Neortodoxní, nové směry, se ale ve všem neshodly. Ten konzervativnější chtěl *očistit lidové názory od fanatismu a pověr, rozhodně ale nenarušit základy náboženství*.

²⁵ NOVOTNÝ²⁴, s. 265.

²⁶ V detailnějším dělení možno chápat jako skupiny tři.

²⁷ KREJČOVÁ, Helena, In NOSEK, Bedřich, KREJČOVÁ, Helena, Židé v českých zemích, s. 11.

²⁸ VILÍMKOVÁ¹⁹, s. 98-99.

Druhý šel ve svých představách o emancipaci židů mnohem dále, snažil se o výraznější asimilaci židů do křesťanského prostředí.²⁹

1.1.2.2 *Wissenschaft des Judentums a asimilační proud*

Z myšlenek haskaly čerpala *Wissenschaft des Judentums* („věda o židovství“), jejíž vznik spojujeme s obecným odrazem rozvoje humanitních věd. Vzniklé publikace byly psány většinou německy. Hlavním představitelem hnutí u nás byl vrchní pražský rabín Šelomo Juda Rapoport (1790 - 1867). K zájemcům o *Wissenschaft des Judentums* patřil i Zacharias Frankl (1801 - 1875), zakladatel odborného časopisu této školy. Dále pak kazatel Saul Isaak Kaempf (1813 - 1892). Oba působili v reformované pražské synagoze (Stará škola).³⁰

Ve 40. letech 19. století se, díky setkávání mladých židovských intelektuálů s německými a českými, objevuje zájem o český jazyk a kulturu i v židovském prostředí. Tato setkání probíhala v liberálních, poté revolučních kroužcích. V jednom z nich, v „Mladé Čechii“ působil Siegfried Kapper (1821 - 1879), Moritz Hartmann (1821 - 1872), Isidor Heller (1816 - 1879) a další přívrženci židovské emancipace. Někteří, jako např. Kapper, česky psali, ale skutečně židovští autoři začínají psát českým jazykem až ve 2. polovině 19. století.³¹ Snahy těchto mužů se ale *nesetkaly s velkým pochopením, protože Židé dosud nepocitovali nutnost změnit směr své kulturní a politické asimilace*.³² Ani z druhé strany nebyla reakce pozitivní. Když v roce 1845 publikoval Siegfried Kapper v časopisu *Květy* tři kolekce básní, zvané *České listy*, odpovědí z českého kulturního prostředí mu byla velmi negativní reakce K. H. Borovského (1821 - 1856).³³

²⁹ VILÍMKOVÁ¹⁹, s. 100.

³⁰ ŠEDINOVÁ³, s. 49.

³¹ ŠEDINOVÁ³, s. 50.

³² PAŘÍK, Arno, In FIEDLER, Jiří, *Židovské památky v Čechách a na Moravě*, s.22.

³³ VONDRÁŠKOVÁ, Iveta, In BRAUNOVÁ, Andrea a kol., *Judaika Bohemiae XXXXVI*, s. 148.

1.1.2.3 Synagogy

Z pražských synagog zde uvádím jen tu, kde se setkávali zastánci reformy, tedy *Starou školu*. Za chod bohoslužeb odpovídal *Spolek pro upravenou bohoslužbu izraelitů*.³⁴ Reformy zde se však *týkaly spíše vnějších věcí – zavedení varhanního doprovodu, německého kázání*³⁵, převzatého postavení lavic ve dvou řadách – od katolíků³⁶ či od protestantů taláru pro rabína. Netýkaly se však článků víry, jak tomu bylo v Německu.³⁷ Do roku 1845 zde působil Leopold Zunz (1794 - 1886), jeden ze zakladatelů *Wissenschaft des Judentums*. Mezi roky 1836 - 1845 František Škroup (1801 - 1862), autor české národní hymny. Mezi návštěvníky bohoslužeb této synagogy byli, jak uvádí Vilímková, *většinou bohatí Židé*. Ti pak financovali projekt výstavby synagogy nové, a budova Staré školy byla zbořena.³⁸ Na jejím místě byla poté postavena Španělská synagoga.

1.1.2.4 Literatura

*Jednou z cest asimilačního hnutí byla snaha seznámit židovské obyvatelstvo s významnými díly světové literatury, zejména německé, která byla tehdy pilně překládána do hebrejštiny. Pozvolna vznikala i židovská „moderní literatura“.*³⁹ Ta byla vydávána v almanaších a časopisech (*Vinice půvabu, Líbezný poklad, Prvotiny časů, Hvězdy Jízechovy*).⁴⁰

Od roku 1828 vycházely jedny z nejvýznamnějších německy psaných novin, deník *Bohemia*, Četli ho nacionálně ladění Němci v Praze i mimo ní. Charakter německo-liberálního listu měl až do roku 1938, kdy zanikl.⁴¹

První číslo časopisu *Ost und West, Blätter für Kunst, Literatur und geselliges Leben* (Východ a západ, časopis umění, literatury a společenského života), vyšlo v Praze roku

³⁴ VILÍMKOVÁ¹⁹, s. 106.

³⁵ ČAPKOVÁ, Kateřina, Češi, Němci, Židé?, s. 22.

³⁶ VILÍMKOVÁ¹⁹, s. 107.

³⁷ ČAPKOVÁ³⁵, s. 22.

³⁸ VILÍMKOVÁ¹⁹, s. 106-7.

³⁹ Tamtéž, s. 99.

⁴⁰ Tamtéž, s. 100.

⁴¹ PĚKNÝ², s. 538.

1837. Časopis byl založen Rudolfem Glaserem (1801 - 1868), spisovatelem židovského původu, aby zprostředkovával kulturní styky mezi slovanským *východem a Německem*. Pravidelně vycházel do roku 1848.⁴²

Pascheles Wolf (1814 - 1857) se postaral o oživení bývalé slávy pražské židovské tiskárny (tiskl hebrejsky, německy a německy hebrejským písmem). V roce 1847, za pomoci rabínů a spisovatelů, vydal sbírku *Gallerie der Sippurim*, kde byly soustředěny židovské pověsti a legendy.⁴³

1.2 Od roku 1848 do první světové války

1.2.1 Politický kontext

Na konci února v roce 1848 vypuklo v Paříži ozbrojené povstání, které donutilo krále Ludvíka Filipa I. (1830 - 1848) k abdikaci a nastolilo tzv. druhou republiku. Tyto události měly téměř okamžitý ohlas v jihozápadním Německu, Prusku i Rakousku.⁴⁴ Židé v Rakousku revoluční události uvítali. Mnozí pak postupovali dle kázání vídeňského rabiho Isaaka Noaha Mannheimera (1793 - 1865), které se neslo v duchu „činit vše pro národ“. Židé tady se také revolučních událostí účastnili. Například pražský rodák Adolf Fischhof (1816 - 1893), jeden z iniciátorů vídeňských březnových bouří a Siegfried Kapper, iniciátor prvního pokusu o česko-židovské hnutí.⁴⁵

Po roce 1848, když byla ghetta otevřena a byla uzákoněna svoboda pohybu, pozorujeme, jak se židé z Čech a Moravy stěhují do blízkých vesnic a měst spíše malých.⁴⁶ Ačkoliv ŽNO tvořily i nadále základní rámec, ve kterém se život židů odvíjel, postupem emancipace jejich vliv na život jednotlivce rychle slábl. Pokud se židé rozhodli vzdát náboženského života, po roce 1867 obec, díky povolení civilních sňatků, už vůbec nepotřebovali.⁴⁷ V roce 1867 židé v Rakousku-Uhersku získávají Prosincovou ústavou, vydanou Františkem Josefem I. (1848 - 1916), rovnoprávnost.⁴⁸

Od 70. let 19. století provázel Evropu nový výbuch protizidovských nálad, který

⁴² ŠVÁBOVÁ, Jana, In MIKULÁŠEK, a kol., Literatura s hvězdou Davidovou 2., s. 20.

⁴³ ŠVÁBOVÁ⁴², s. 141.

⁴⁴ BĚLINA²¹, s. 162.

⁴⁵ PĚKNÝ², s. 120-121.

⁴⁶ Tamtéž, s. 337.

⁴⁷ Tamtéž, s. 338.

⁴⁸ Tamtéž, s. 131.

proces židovské emancipace oslaboval.⁴⁹ Roku 1899 je Leopold Hilsner z Polné obviněn z rituální vraždy.⁵⁰

Na počátku 20. století byla historie Čech a Moravy velice silně ovlivněna národnostním konfliktem Čechů a Němců. Již v druhé polovině 19. století Češi byli v převaze na úrovních místní správy, a stále více z nich se pokoušelo dostat i na úroveň státní.⁵¹

1.2.2 Pražské židovstvo

V roce 1846 se v Praze nacházelo 8 000 židovských osob. Od roku 1867 počet stoupal. V roce 1869 to bylo již 14 000, v roce 1910 pak 18 000 Židů.⁵²

1.2.2.1 Západní židovství

Tradice u nás začínala upadat už od poloviny 19. století. ... *ve čtyřicátých letech 19. století zaznamenala naprostý úpadek pražská ješiva. Praha již tak napříště nemohla nabídnout rabínské vzdělání, a přitom zde nebyl založen ani reformní rabínský seminář, jak se tomu stalo v Německu.*⁵³

Můžeme říci, že ani reformní hnutí nemělo v Čechách velké úspěchy.⁵⁴ Ale i u nás ho doprovázely stavby synagog v tzv. maurském stylu. V Praze se první maurskou stavbou stala synagoga v Karlíně (1861), a dle Pěkného, *jednou z prvních staveb v nichž byla výzdoba v maurském stylu dovedena k dokonalosti, byla pražská Španělská synagoga (1868).*⁵⁵

Praha ani české země *nebyly výrazně ovlivněny imigrační vlnou východních Židů, což bylo naopak typické pro jiné metropole západní a střední Evropy.* Zvláště Praha se vyznačovala židovstvím západním. Zde bylo charakteristické, že chyběla širší vrstva židovských dělníků, většina židů představovala sociální vrstvu střední a vyšší. Do Čech

⁴⁹ SADEK³, s. 30.

⁵⁰ PĚKNÝ², s. 132.

⁵¹ ČAPKOVÁ, Kateřina, In BRAUNOVÁ, Andrea a kol., *Judaika Bohemiae*, s. 130.

⁵² PĚKNÝ², s. 637-8.

⁵³ ČAPKOVÁ³⁵, s. 21.

⁵⁴ Tamtéž, s. 22.

⁵⁵ PĚKNÝ², s. 238.

před první světovou válkou přišel jen velice malý počet haličských Židů, a tak zde nebyly posíleny řady ortodoxie, jak tomu bylo v Německu, Francii, Anglii, ve Vídni. Tam tito židovští *emigranti z východní Evropy ovlivnili charakter tamějších komunit*.⁵⁶ Jak uvádí Čapková: „*Pražská židovská komunita tak zůstala paragoxně „západnější“ než komunita v Berlíně, Londýně, Paříži či Vídni, kde se východní náboženství stalo nedílnou součástí místní židovské společnosti.*“ Dokladem toho, že většina pražských židů již roku 1911 upřednostňovala češtinu, může být nezáměr zdejšího publika při návštěvě chasidské divadelní skupiny ze Lvova, kdy většina pražských židů již měla problémy s porozuměním v jidiš.

O větším počtu uprchlíků, kteří dorazili do Prahy (i dalších českých měst), můžeme hovořit až *během let 1914-16*. Avšak velká většina těchto chasidů z Čech odešla ještě před koncem války, a ti, kteří zůstali, pak byli *vykázáni v letech 1918-1919*. Navíc pro situaci zde byl již typický vlažný vztah k náboženství. Emigranti z Podkarpatské Rusi, tedy tradičně smýšlející židé, tak ráz pražské židovské obce nezměnili, ba ani nijak výrazně neovlivnili.⁵⁷

1.2.2.2 Německá inklinace

Mezi dobou 40. let a polovinou let 80., většina pražské židovské populace přejala kulturu německého měšťanstva. Upřednostňuje tím tak jazyk německý a německé studium.⁵⁸ Dle Čapkové nebyla důvodem takového jevu jen germanizační politika Josefa II. a jeho nástupců a ideologie haskaly, nýbrž *roli hrála i vděčnost Židů vůči císaři, který radikálně změnil jejich právní i sociální postavení*. Po roce 1867 byla *doplněna vděčností vůči německým liberálům*.⁵⁹ Existence německožidovských škol na všech stupních vzdělání, a také státní podpora německého jazyka způsobily takovouto židovskou orientaci v počátcích národního uvědomování.

Německá společnost v Praze totiž nestavěla žádné náboženské nebo rasové překážky, které by z ní činily společnost k židům odmítavou. V 60. a 70. letech rostoucí počet židů vstupoval do spolků německých. Ty přijímaly židy, aniž by nutně

⁵⁶ ČAPKOVÁ³⁵, s. 17.

⁵⁷ ČAPKOVÁ³⁵, s. 18.

⁵⁸ COHEN, Gary, Němci v Praze 1861-1914, s 66.

⁵⁹ ČAPKOVÁ³⁵, s. 22.

předpokládaly, že trvale splynou s křesťanskou kulturou. Náboženství bylo pro ně sférou soukromého života.⁶⁰ V roce 1875 vznikl deník *Prager Tagblatt*, který se stal nejčtenějším německým deníkem v Čechách a v jehož redakci se za první republiky sešla řada židovských redaktorů.⁶¹

1.2.2.3 Českožidovské hnutí

Až v 70. letech, kdy se židé začínají ve větším počtu stěhovat z českého venkova do větších měst, začalo přibývat spolků a institucí s touhou o českožidovskou kulturní asimilaci.⁶²

*Českožidovské hnutí v asimilaci nespatřuje zánik židovství, ale jeho přirozené naplnění. Spojuje ideály češství a židovství v životaschopný kulturní celek.*⁶³

V roce 1876 založili pražští židovští studenti proslulý *Spolek českých akademiků-židů*. Jedná se o první organizaci, která se stavěla proti liberálnímu postoji židovské společnosti.⁶⁴ V roce 1881 začal spolek vydávat *Českožidovský kalendář*⁶⁵, který se stal prvním periodikem určeným pro české židy.⁶⁶ V roce 1883 ke spolku přistoupil *Or-Tomid* (Věčné světlo)⁶⁷, aby pěstoval bohoslužbu v českém i hebrejském jazyce.⁶⁸ Národní jednotou českožidovskou, založenou roku 1893, byly vydávány *Českožidovské listy*. Byly to první noviny, které se objevovaly dvouměsíčně⁶⁹, a to do roku 1907. Poskytovaly prostor publicistům židovského i nežidovského původu, píšícím českým jazykem.⁷⁰ Týdeník *Rozvoj* začal Viktor Vohryzek vydávat v Pardubicích roku 1904.⁷¹ V roce 1907 byl založen *Svaz českých pokrokových židů* a následně řada dalších spolků, hlásících se k

⁶⁰ COHEN⁵⁸, s. 65.

⁶¹ PĚKNÝ², s. 538.

⁶² PAŘÍK³², s. 22.

⁶³ MIKULÁŠEK⁴², s. 201.

⁶⁴ VONDRÁŠKOVÁ, Iveta, In BRAUNOVÁ, Andrea a kol., *Judaika Bohemiae*, s. 130.

⁶⁵ PAŘÍK³², s. 22.

⁶⁶ VONDRÁŠKOVÁ⁶⁴, s. 144.

⁶⁷ HILLEL¹³, s. 47.

⁶⁸ PAŘÍK³², s. 22.

⁶⁹ VONDRÁŠKOVÁ⁶⁴, s. 145.

⁷⁰ MIKULÁŠEK⁴², s. 201-2.

⁷¹ http://www.rozhlas.cz/nabozenstvi/salom/_zprava/558042.

českožidovské kultuře.⁷² K nejvýraznějším osobnostem této fáze českožidovského hnutí patřil Bohumil Bondy (1832-1907). Obchodník, podnikatel, poslanec Zemského sněmu, mecenáš. V roce 1906 vydal, spolu s F. Dvorským *K historii Židů v Čechách, na Moravě a ve Slezku 906-1620*.⁷³ Českožidovské hnutí největšího rozvoje dosáhlo po vzniku Československé republiky.⁷⁴

1.2.2.4 Sionismus

Vedle českého a německého spolkového hnutí stoupenců židovské asimilace se v politickém životě českých a moravských židů začal od konce 19. století projevovat ještě třetí názorový proud, známý jako sionismus.⁷⁵ Představoval odpověď na vlnu antisemitismu, jež se nesla západní Evropou na konci 19. století. Vlastním zakladatelem sionismu se stal vídeňský rodák Theodor Herzl (1860-1904). Roku 1896 vydal spis *Židovský stát*, ve kterém uvádí, že židovský problém lze vyřešit jen vytvořením samostatného Židovského státu.⁷⁶ Výzva k tomu zazněla hned na prvním sionistickém kongresu, který se konal v Basileji roku 1897.⁷⁷

Pro židovské nacionalisty či sionisty v českých zemích byla typická spíše kulturně-pluralistická integrace. (Dle Pavla Barši a jeho politické teorie multikulturalismu jde o to, že *menšina si zachová svou kulturní odlišnost a soudržnost, avšak ekonomicky a politicky je pevně vsazena do okolní společnosti*). Specifickým rysem sionistů v Čechách bylo, že dříve než se přidali k sionistickému hnutí, byli již natolik integrováni do české či německé kultury, že měli s hledáním vlastní židovské identity problémy. Sionisté v Čechách si proto svou kulturní odlišnost „nezachovávali“, ale často ji teprve vytvářeli tím, že soustavně studovali židovské tradice, literaturu, dějiny a hebrejský jazyk.⁷⁸

Jedním z center sionismu před první světovou válkou u nás byl studentský spolek

⁷² PAŘÍK³², s. 22.

⁷³ PĚKNÝ², s. 506.

⁷⁴ PAŘÍK³², s. 22.

⁷⁵ ŠEDINOVÁ³, s. 52.

⁷⁶ SADEK³, s. 32.

⁷⁷ GILBERT, Martin, Židé ve 20. století, s. 20.

⁷⁸ ČAPKOVÁ³⁵, s. 10.

Bar Kochba. Vznikl roku 1899 ze židovské nacionální studentské společnosti Makabea.⁷⁹ Dalším předním představitelem směru byla studentská organizace *Theodor Herzl*, která byla založena na pražské české univerzitě roku 1909. Spolek se podílel na vydávání česky psané *Židovské ročenky* a *Židovských zpráv*.⁸⁰ Vzhledem k zaměření druhé části práce se pozastavujeme nad tím, že následkem toho, že si židé sionisté brali s sebou na setkávání své manželky, bylo, že již roku 1901 vznikla „*Der Jüdische Frauenverein*“ (Židovské dámské sdružení), jehož první předsedkyní se stala Sofie Roubitschek (1892 - 1981), pedagožka, ředitelka Hlavní židovské internátní školy pro dívky.⁸¹

1.2.2.5 Synagogy

V roce 1896 začala asanace bývalého pražského ghetta.⁸² Tím, že židé mohli bydlet v jakýchkoliv částech pražských čtvrtí, se zde začínají objevovat synagogy. V letech šedesátých to byla synagoga na Smíchově (přestavena ve 30. letech 20. století), v následujícím desetiletí v Karlíně. Téměř na přelomu století vznikla na Vinohradech stavba největší pražské synagogy (zničena v roce 1945). Synagoga Jeruzalémská byla stavěna v letech 1904-6, dnes je užívána členy Pražské židovské obce.

1.3 První republika

1.3.1 Politický kontext

*Mravnost, to je poměr člověka k člověku. Potřebujeme mravnosti ve svém styku s bližním. Náboženství vzniká z poměru člověka k celému světu, zvláště k Bohu. Náboženství má širší okruh než mravnost; v náboženství mravnost je obsažena.*⁸³

President T. G. Masaryk sehrál stěžejní roli v zápase, který vedli sionisté a který spočíval v uznání židovské národnosti v ČSR.⁸⁴

Československá benevolence vůči židovskému nacionalismu byla bezpříkladná. Vliv

⁷⁹ PĚKNÝ², s. 522.

⁸⁰ ŠEDIVOVÁ³, s. 52.

⁸¹ POLAK, Irma, In *The Jews of Czechoslovakia, The Zionist Women's movement*, s. 137.

⁸² PĚKNÝ², s. 132.

⁸³ MASARYK, Tomáš Garigue, In *Masarykova slova*, s. 13-14.

⁸⁴ PĚKNÝ², s. 525.

*T. G. Masaryka, jakož i řady předních českých intelektuálů, kteří otevřeně podporovali sionismus, měl nesmírný dopad na utváření identity mladší generace. Jedna z vnějších známek této empatie byl fakt, že Československo bylo hostitelskou zemí několika význačných meziválečných sionistických kongresů, a to v roce 1921 a 1923 v Karlových Varech a v roce 1933 v Praze.*⁸⁵

*...Avšak tolerance není vlažná ani pohodlná, není kolísavá a neurčitá; i v toleranci musí být statečnost a důslednost. Tolerance není lhostejností, není mravním a náboženským kašičkováním a nedostatkem přesvědčení... (T.G.Masaryk).*⁸⁶

V roce 1919 byla na konferenci Národní rady židovské v Praze založena *Židovská strana Československa*.⁸⁷ Do pražského parlamentu byli představitelé Židovské strany poprvé zvoleni v roce 1929 (dr. Ludvík Singer a dr. Julius Reisz, po volbách v roce 1935 dr. Angelo Goldstein a dr. Chajim Kugel). Cílem strany bylo především zlepšit ekonomickou situaci židů, hlavně na východě země, a uznání hebrejského školního systému na Podkarpatské Rusi.⁸⁸ Při sčítání občanů v roce 1930 se z židovských občanů hlásilo k národnosti československé 46,42 %, k německé 31,01%, k židovské 20,26%.⁸⁹ V roce 1933 se v Praze konal XVIII. Světový sionistický kongres. ČSR se pak, mezi léty 1933-1938, stává jedním z center protinacistické emigrace.⁹⁰

1.3.2 Pražské židovstvo

V roce 1921 v Praze bylo necelých 32 000 židů, v roce 1930 pak 35 500. V roce 1941 Prahu obývalo 46 800 občanů židovského původu.⁹¹

1.3.2.1 Kultura

Ačkoliv židovstvo u nás nebylo jednotné ani „národnostně“, ani „jazykově“, shodlo

⁸⁵ ROTHKIRCHENOVÁ, Livie, In BERGEROVÁ, a kol., Na křižovatce kultur, s. 110.

⁸⁶ MASARYK, Tomáš Garigue, In ČAPEK, Karel, Hovory s T.G.Masarykem, s 229-230.

⁸⁷ PĚKNÝ², s. 525.

⁸⁸ ROTHKIRCHENOVÁ⁸⁵, s. 107-8.

⁸⁹ PĚKNÝ², s. 137.

⁹⁰ Tamtéž, s. 138.

⁹¹ Tamtéž, s. 638.

se v zásadním. V naprosté *loajalitě k republice a prezidentu T. G. Masarykovi*.⁹²

*Období po roce 1918 znamenalo nebývalý rozmach spolkového života v první republice. To se přirozeně týkalo i židovských spolků. Také se nemálo židů nadto stalo aktivními členy spolků nežidovských.*⁹³ Jejich aktivity se odehrávaly především ve velkých městech, nejvíce v Praze. *Reálný vliv židů na společenský život byl větší než podíl počtu obyvatel.*⁹⁴ Situace židovských spolků, která zde byla od druhé poloviny 19. století, poskytla, již jako tradice, oporu židovským spolkům v čase předmnichovské republiky. Spolky, jejichž členové byli vysokoškolští studenti, patřily mezi *průkopníky organizačních snah židů*.⁹⁵

Některé z židovských spolků vznikly z iniciativy náboženských obcí. Hlavně to byly podpůrné a vzdělávací spolky a spolky pohřebních bratrstev. S tím také souvisela i jejich členská základna. Židovské náboženské obce ovšem vůči židovským spolkům neměly žádné pravomoci.⁹⁶

Spolků bylo mnoho. Uvádím některé ze sportovních, neboť myslím, že obraz žida jako sportovce není typický. *Židovští sportovci vynikali v takových odvětvích, jako je plavání (Židovský plavecký klub Hagibor, založený 1914⁹⁷, v Praze získával pravidelně republikové mistrovské tituly), tenis (Ladislav Hechta), stolní tenis či šachy (pražský Židovský šachový spolek Steinitz).*⁹⁸

1.3.2.2 Literatura

Na tomto místě uvádím jako periodikum, vzhledem k zaměření druhé části práce, List židovské ženy. K problematice se velmi zdařile vyjadřuje Jiří Křesťan a kol. v publikaci *Židovské spolky v českých zemích v letech 1918 – 1948*.

List židovské ženy byl, mezi léty 1922-1924, vydáván jako samostatná příloha Židovských zpráv. Tento měsíčník byl určen mladým sionistickým ženám.⁹⁹ Ty sehrály

⁹² ROTHKIRCHENOVÁ⁸⁵, s. 107.

⁹³ KŘEŠŤAN, Jiří, In KŘEŠŤAN, Jiří a kol., *Židovské spolky v českých zemích v letech 1918 – 1948*, s. 9.

⁹⁴ KŘEŠŤAN⁹³, s. 18.

⁹⁵ KŘEŠŤAN⁹³, s. 15.

⁹⁶ Tamtéž, s. 9.

⁹⁷ PĚKNÝ², s. 134.

⁹⁸ KŘEŠŤAN⁹³, s. 20.

⁹⁹ ŠVÁBOVÁ⁴², s. 209.

velmi důležitou roli v sionistických organizacích v Československu, jak na poli vzdělání, tak i v rozšíření hebrejského jazyka. Ženské židovské sionistické organizace v Československu měly svůj počátek v Praze. S nimi spojujeme jméno Olgy Bobasch (1913 - 1961), která po vlastním zážitku holocaustu emigrovala do Izraele.¹⁰⁰

1.4 Od konce druhé světové války do roku 1989

Všeobecně můžeme říci, že téma je se zřetelem na židovskou populaci v našich oblastech velmi neprobádané. V určitém pohledu je to problematika stále živá; od Sametové revoluce, v kontextu dějin, neuplynulo tolik let. V současné době se Židovské muzeum v Praze snaží projektem tímto směrem zaměřeným mezeru odstranit. Předmětem této kapitoly je snaha seznámit čtenáře s politikou komunistického státu v otázce náboženské, respektive židovské. Podkapitola se snaží stručně zmapovat chod Pražské židovské obce v tomto období.

1.4.1 Politický kontext

V březnu 1948, měsíc poté, co se komunisté ve státě chopili moci, ministr vnitra Václav Kopecký ujišťoval občany Československa: „To, co se nyní odehrálo v ČSR, jest také porážkou fašizujících antisemitských živlů. Nový režim chce, aby ještě větší měrou byla respektována náboženská, občanská a společenská práva židů.“¹⁰¹

Když se židovští obyvatelé nově vzniklého státu Izrael (květen 1948) byli záhy nuceni bránit, požádali o zahraniční politickou, vojenskou i emigrační pomoc. Československo patřilo mezi ty země, které přes svá území umožnily emigraci židů do Palestiny a to až do jara 1949.¹⁰² Při emigrační vlně v letech 1945-1950 se z *Československa odstěhovalo 25 000 Židů*, usadili se většinou v Anglii, USA, Kanadě, Izraeli.¹⁰³ Československo také významně pomohlo izraelskému státu vojensky.¹⁰⁴ Přitom pražská vláda nedodržovala usnesení OSN o zákazu dodávat do Palestiny zbraně. Přátelské vztahy Československa a Izraele však trvaly jen zhruba tři roky (1947-1950) a

¹⁰⁰ POLAK⁸¹, s. 137.

¹⁰¹ SVOBODOVÁ, Jana, Zdroje a projevy antisemitismu v českých zemích 1948-1992, s. 195.

¹⁰² KAPLAN, Karel, Československo a Izrael 1945-1956 – dokumenty, s. 11.

¹⁰³ PĚKNÝ², s. 349.

¹⁰⁴ KAPLAN¹⁰², s. 11.

zanikly pod tlakem politických událostí.

Stalin se domníval, že levicové, socialisticky orientované směry se v Izraeli prosadí natolik, že budou určovat charakter státu. To se nestalo, a tak velmocenské plány Sovětského svazu, které byly s Izraelem spojovány, ztroskotaly a poměr Moskvy k Izraeli se velice změnil.¹⁰⁵

Dění v „lidových demokraciích“ bylo závislé na politice Sovětského svazu, tedy i u nás antisemitská kampaň probíhala s *naprostou bezostyšností*.¹⁰⁶ Přechod od přátelství k nepřátelství pak vyvrcholil při politických procesech v letech 1952-1953.¹⁰⁷

Cituji vzpomínku Artura Londona, bývalého náměstka ministra zahraničí v Československu, spoluobviněného v procesu s Rudolfem Slánským: *„Hned v prvních dnech po uvěznění, jsem narazil na neskryvaný antisemitismus, čistě hitlerovský, ale v té době jsem byl ochoten ho ignorovat jako osobní vadu jednotlivých vyšetřovatelů...Jakmile se vynořilo nové jméno, vyšetřovatel se hned ptal, zda dotyčný je Žid...Pokud šlo skutečně o Žida, bez jakékoli omluvy byl do protokolu výsledku zanesen a veden s rituálním „sionista“, nahrazující dřívější „Žid“, před vlastním jménem. V konečném znění protokolu se pak ještě objevila formulace „židovského původu“ (platilo to o jedenácti ze čtrnácti obžalovaných, zbývající byli Češi a jeden Slovák). Jednou jsem se vyšetřovatele zeptal, jak mohou skupinu bývalých interbrigadistů nazývat sionisty, zejména když mezi nimi kromě mne a jednoho dalšího soudruha nebyli žádní Židé. Odpověděl s plnou vážností: „Zapomínáte na jejich manželky. Ty jsou všechny Židovky. Tam, kam židovství nemohlo vniknout přímo, tam se dostávalo oklikou, vnucujíc vám židovské ženy.“¹⁰⁸*

Zákonem z roku 1953 byly zrušeny náboženské společnosti. Antisionistické, a vůbec antináboženské, zaměření státu bylo zřejmé.

V 60. letech se národy východní Evropy snažily bránit vlivu působení stalinského komunismu.¹⁰⁹ Tyto snahy vyvrcholily Pražským jarem, které je náhodně souběžné s šestidenní válkou. Pod vlivem arabské agitace začala po celé zemi protižidovská kampaň, která připomínala léta padesátá. Česká veřejnost však této propagandě nepodlehla. Odvážně vystoupil Svaz českých spisovatelů s prohlášením na podporu Izraele.¹¹⁰ Po

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 12.

¹⁰⁶ DOBROVSKÝ, Pavel, Stalin proti Židům, s. 202.

¹⁰⁷ KAPLAN¹⁰², s. 13.

¹⁰⁸ DOBROVSKÝ¹⁰⁶, s. 202.

¹⁰⁹ MENCL, Vojtěch, Československo roku 1968, s.132.

¹¹⁰ ROTHKIRCHENOVÁ⁸⁵, s. 162.

vpádu vojsk Varšavské smlouvy 21. srpna 1968 nastala další vlna emigrace. Odhaduje se, že ze země emigrovalo během let 1968-1971, kromě *českých intelektuálů a akademicky vzdělaných lidí*, i 6 000 Židů.¹¹¹

V protináboženských represích vládnoucí strana pak pokračovala až do konce 80. let. Přestože, dle profesora Sadka, většina společnosti tento přístup odmítala, antisemitské názory u nás přetrvávají dodnes a tendence volající po radikálním řešení problematických otázek stoupají. Bohužel dnešní politická a společenská situace otevírá možnosti k prosazení se takových myšlenek, které ohrožují základy demokratického státu.

1.4.2 Pražské židovstvo

V roce 1939 se počet židů v Praze pohyboval okolo 46 170, v celých Čechách bychom našli 64 488, na Moravě a ve Slezku 25 659 židů. V roce 1945 bylo v Čechách, včetně optantů – přistěhovalců z Podkarpatské Rusi, asi 15 000 židů.¹¹² Titul optant byl zvláštní občanský status udělený těm, kteří opustili Podkarpatskou Rus.¹¹³ Dle Alexandra Putíka od 70. let měla obec dlouhou dobu cca 1600 členů. Úmrtí byla nahrazována novými vstupy do obce (šlo většinou o halachické židy, kteří po odchodu do penze ztratili obavy z perzekuce) a přibýlo též množství proselytů.

1.4.2.1 Kultura , synagogy a kongregace

Jak píše Heitlingerová, hlavní historické okolnosti, jež působily na české a slovenské židy po 2. světové válce, byly: zážitek holocaustu, socialistická/komunistická proměna státu započatá komunistickým pučem v únoru 1948 a vytvoření státu Izrael v květnu 1948.¹¹⁴

Před rokem 1989 se bohoslužby konaly ve dvou synagogách, Staronové a Jeruzalémské. V Jeruzalémské probíhaly pouze šabatové a sváteční bohoslužby, ve Staronové rovněž ranní.

¹¹¹ Tamtéž, s. 163.

¹¹² PĚKNÝ², s. 638.

¹¹³ ROTHKIRCHENOVÁ⁸⁵, s. 161.

¹¹⁴ HEITLINGEROVÁ, Alena, Ve stínu holocaustu a komunismu, s. 30.

Věrohodná statistika četnosti konání židovských svateb pro toto období pravděpodobně neexistuje. Dle A. Putíka v období 1973-1989 mohla být v synagoze konána zhruba jedna svatba ročně. Někdy šlo o svatby, kdy si dívka brala cizince a následně vycestovala. Zaznamenal jeden případ tajné svatby důchodců, vdovy a vdovce, kteří nechtěli uzavřít občanský sňatek, aby nekomplikovali dědické záležitosti svých dospělých dětí. Bat micva nebyla žádná. Tato zvyklost do Prahy dorazila až po revoluci. (Bar micva byl po roce 1974 velmi řídký, zhruba jeden za dva roky.)

Činnosti hnutí Chabad Prague se odvíjejí od roku 1975. V tu dobu se zde začínali objevovat zástupci tohoto hnutí z Londýna a New Yorku.¹¹⁵ V roce 1980 se v Praze začala pravidelně scházet skupina progresivně smýšlejících Židů, a to pod vedením Sylvie Wittmannové, rabínky Joan Friedmanové a Otto Rotta.¹¹⁶

1.4.2.2 Literatura

V padesátých letech bylo hlavní náplní Věstníku Židovské náboženské obce v Praze (VŽNO) – *vedle nadšeného opěvování socialistické výstavby (Š. Kirsch) a komunistické politiky, informování o boji proti rasismu, odhalování zločinů nacismu a jeho prominentů, úsilí o to, aby studená válka nepřerostla ve skutečný konflikt. Pozornost poutaly úspěchy socialistického umění a podíl židů na nich.*¹¹⁷ V 60. letech prožívá reflexe česko-židovsko-německého kulturního společenství ve VŽNO, renesanci. Velkou roli v tomto procesu sehrála rehabilitace díla France Kafky. *Zásadní význam pro VŽNO šedesátých let mají články, studie a komentáře L. Broda.*¹¹⁸ V letech sedmdesátých VŽNO postihuje kulturní a náboženská stagnace spojená s tím, že české země nemají vrchního rabína, klesá zájem o židovskou tematiku, a s tím, že řada židovských osobností nedávno emigrovala. V letech osmdesátých dostávají prostor i články, které v sobě odrážejí růst kritičnosti v celé (socialistické) společnosti.¹¹⁹

Věstník Židovské náboženské obce v Praze bylo možno objednat přes PNS (poštovní novinová služba) a dal se koupit ve vybraných prodejnách, k dispozici byl např.

¹¹⁵ http://www.chabadprague.cz/templates/articlecco_cdo/aid/1080584/jewish/About-Us.htm.

¹¹⁶ <http://www.bejtsimcha.cz/>.

¹¹⁷ MIKULÁŠEK⁴², s. 241.

¹¹⁸ Tamtéž, s. 242-243.

¹¹⁹ Tamtéž⁴², s. 244-245.

ve Státní knihovně. Objednávali si ho přirozeně členové a sympatizanti, ale přístup k němu měla i veřejnost.

1.5 Od 1989 do současnosti

1.5.1 Politický kontext

V roce 1990 byly obnoveny diplomatické styky mezi Izraelem a ČSFR, které oběma zemím nabízejí možnost navázat na původní přátelské vztahy a plodnou spolupráci.¹²⁰

1.5.2 Pražské židovstvo

Dnes má Pražská židovská obec¹²¹ cca 1600 členů. Většina členů obce s židovskou matkou ortodoxní pojetí judaismu nedodrжуje. Významná část ortodoxních členů POŽ konvertovala. Alexandr Putík tvrdí, že množství konverzí za rok je po převratu stále stejné.¹²²

1.5.2.1 Kultura

O kulturní vyžití pražského židovstva se stará Vzdělávací a kulturní centrum Židovského muzea v Praze¹²³, které pro posluchače pořádá přednášky na různá témata. Tato instituce též připravuje nejrůznější programy pro studenty základních a středních škol, které v sobě často odrážejí problematiku šoa. Na tomto místě si dovoluji ještě poznámku týkající se četnosti ceremonie oslavy náboženské plnoletosti. Dle Alexandra Putíka, bar micva je v průměru konán dvakrát za rok a bat micva zhruba jedna za tři roky. (Platí pro POŽ.)

¹²⁰ KÁRNÝ, Miroslav, In SADEK a kol., Židovské dějiny, kultura a náboženství, s. 56.

¹²¹ <http://www.kehilaprag.cz>.

¹²² e-mailová korespondence s PhDr. Alexandrem Putíkem, únor-březen 2011.

¹²³ <http://www.jewishmuseum.cz/cz/czvkc.htm>.

1.5.2.2 Kongregace a jejich synagogy

Co se synagog týče, je dnes situace poněkud složitější. *Pražská židovská obec* (PŽO) používá tři ortodoxní synagogy. K původním dvěma přibyla Velká synagoga, ta se používá především o všedních dnech k odpolední bohoslužbě (v cca 14 hodin) a navštěvují ji příslušníci obou předchozích tradičních synagog. Do této synagogy se též příležitostně přesouvají bohoslužby ze Staronové. Též se zde někdy konají svatby. Jsou konány cca 2-3 do roka.

V Praze jsou dále dvě kongregace konzervativního zaměření, někteří jejich členové jsou členové PŽO. Obě skupiny konají pravidelně pouze modlitby při počátku šabatu (pátek večer). Skupina rabiho Hofberga, *Masorti Prague*,¹²⁴ (vznikla v roce 2002¹²⁵) se k nim schází ve 3. patře Maiselovy ulice. Ranní šabatové bohoslužby konají jen 1x měsíčně. Pronajímají si k nim Pinkasovu synagogu, zde se scházejí i o svátcích. Obdobné akce druhé konzervativní skupiny *Bejt Praha*¹²⁶ (vznikla v roce 1994 dobrovolným odštěpením od liberální Bejt Simcha - většina členů Bejt Praha jsou cizinci a již nebylo organizačně možné v takovém počtu zúčastněných překládat bohoslužbu do dvou jazyků) se konají méně pravidelně, zpravidla v pronajaté Španělské synagoze. Část členů POŽ navštěvuje bohoslužby liberální skupiny *Bejt Simcha*,¹²⁷ registrované od roku 1994.¹²⁸ Existuje rovněž tzv. Liberální unie,¹²⁹ ta však pravidelné ani nepravidelné sobotní bohoslužby nekoná.

V Praze působí rovněž hnutí *Chabad Prague*,¹³⁰ jehož činnost je organizována od roku 1996.¹³¹ Má vlastní synagogu a sdružuje především židovské lubavičské cizince (hnutí Lubavič je jedním z největších hnutí chasidského judaismu). V současnosti žádné oficiální spojení s POŽ nemá. Mezi touto skupinou a POŽ vznikl spor, který měl za následek přetržení vazeb, které zde byly, dle rozhovorů s pamětníky, poměrně silné. Členové POŽ navštěvovali bohoslužby Chabadu a naopak. V roce 2005 v Chabadu vyvstal názor, že představuje tradičnější skupinu, a má tudíž nárok na Staronovou synagogu.

¹²⁴ <http://www.masortiprague.cz/>.

¹²⁵ <http://rejstrik.penize.cz/ares/26609266-masorti-konzervativni-zidovska-komunita-cr>.

¹²⁶ <http://www.bejt-praha.cz/>.

¹²⁷ <http://www.bejtsimcha.cz/>.

¹²⁸ <http://www.bejtsimcha.cz/>.

¹²⁹ <http://www.zlu.cz/>.

¹³⁰ <http://www.chabadprague.cz/>.

¹³¹ http://www.chabadprague.cz/templates/articlecco_cdo/aid/1080584/jewish/About-Us.htm

Obec na toto reagovala, pochopitelně, negativně.

V ortodoxních synagogách (Staronová, Vysoká, Jeruzalémská a synagoga Chabadu), jsou oddělené prostory pro ženy. Ve všech ostatních ženy sedí s muži.

1.5.2.3 Literatura

Kromě časopisu *Roš Chodeš* (bývalý Věstník ŽNO), POŽ v současnosti vydává též *Obecní noviny*, ty jsou však určeny jen jejím členům.¹³² Kongregace Bejt Simcha vydává od podzimu 2011 měsíčník *Maskil* – Věstník židovské liberální komunity Bejt Simcha.¹³³

1.6 Náboženské aspekty

1.6.1 Směry judaismu

1.6.1.1 Reformní judaismus

Reformní judaismus je též označován jako judaismus liberální či progresivní. Představuje první z moderních interpretací judaismu, které se objevily jako odpověď na měnící se politické a kulturní podmínky, které s sebou přinesla emancipace.¹³⁴ Ti, kteří vedli reformu v Německu, rabi Abraham Geiger a Samuel Holdheim, se zároveň snažili o vytvoření reformní teologie, ve které židovský partikularismus byl nahrazen universalismem v mnohem větší míře než kdykoliv v minulosti.¹³⁵ Reformní judaismus se ve svých počátcích snažil odstranit vnější znaky, kterými se Židé od okolí odlišovali. Rabi Geiger usiloval o proměnu z uzavřeného společenství ve výhradně náboženskou pospolitost. Pokoušel se zavést bohoslužbu v národním jazyce a díky němu začaly postupně vznikat synagogy, které neoddělovaly ženy od mužů.¹³⁶

Tento směr judaismu je velmi dynamický. Jeho manifestace se liší z místa na místo a jsou podrobeny neustálým změnám v průběhu času. Všichni zastánci tohoto směru se shodují v legitimitě takovéto změny judaismu. Popírají jakoukoliv věčnou platnost

¹³² e-mailová korespondence s PhDr. Alexandrem Putíkem, únor-březen 2011.

¹³³ <http://www.bejtsimcha.cz/>.

¹³⁴ ENCYKLOPEDIA JUDAICA, Volume 14, s. 23.

¹³⁵ JACOBS, Louis, *The Jewish Religion a Companion*, s. 416.

¹³⁶ FISHBANE, Michael, *Judaismus-Zjevení a tradice*, kapitola IV.

formulace židovské víry či kodifikace židovského práva. Mezi reformními Židy nepanuje přesná shoda ve věcech víry a v praktickém zachovávání judaismu. Ale konzervativní i radikální zastánci se respektují.¹³⁷ Světové reformní kongregace byly sjednoceny v roce 1926 ve „*World Union for Progressive Judaism*“,¹³⁸ zastoupenou ve 26 zemích.¹³⁹

1.6.1.2 Konzervativní judaismus

Dalším existujícím výkladem, který reaguje na situaci Židů nacházejících se v určité éře emancipace, je judaismus konzervativní. Toto hnutí vzniklo v 19. století na obou březích Atlantiku,¹⁴⁰ jako forma židovské víry, která zahrnuje střední skupiny mezi reformním a progresivním judaismem.¹⁴¹ Ve svých počátcích bylo známé pod názvem: Historický judaismus či Historická škola. Na počátku 20. století byl tento do té doby obecně užívaný termín v USA nahrazen pojmem judaismus konzervativní.¹⁴²

Některé paralely existují v počátcích hnutí na obou kontinentech. Můžeme ale říci, že se obě skupiny vyvíjely autonomně.

Pro další vývoj judaismu bylo důležité, že ti, kteří se identifikovali s konzervativním judaismem, potvrdili nakonec emancipaci Židů. Též se pozitivně postavili k separaci státu a církve a ve vzdělání a kultuře vítali postoj západního židovského způsobu života.

Věděli, že některé změny jsou ve způsobu židovského náboženského židova nevyhnutelné. Uznali ty, které v sobě odrážely tu lehčí a volnější interpretaci biblických a rabínských precedentů. Položili důraz na Židy jako na národ, který dokázal, v průběhu historie, díky svému tvůrčímu duchu, reagovat na nové výzvy. Inovace se však nesměli dotknout základních závazků konzervativců, jako byla oddanost k hebrejskému jazyku v liturgii, dodržování zásad košer stravy a šabaty.¹⁴³ Kongregace konzervativního judaismu sjednocuje Světová organizace: *Masorti olami*.¹⁴⁴

¹³⁷ ENCYKLOPEDIA JUDAICA, Volume 14, s. 23.

¹³⁸ <http://wupj.org/>.

¹³⁹ ENCYKLOPEDIA JUDAICA¹³⁷, s. 27.

¹⁴⁰ ENCYKLOPEDIA JUDAICA, Volume 5, s. 901.

¹⁴¹ JACOBS¹³⁵, s. 92.

¹⁴² ENCYKLOPEDIA JUDAICA¹³⁹, s. 901.

¹⁴³ Tamtéž.

¹⁴⁴ <http://www.masortiworld.org/>.

1.6.1.3 Ortodoxní judaismus

Jako ortodoxní označujeme způsob židovského života a myšlení, které přijímá bez výhrad a v doslovném smyslu literární doktrínu: Tóra je z nebes. Současný pojem ortodoxní byl převzat z křesťanské teologie¹⁴⁵ a v souvislosti s judaismem se poprvé objevil v roce 1795. Stal se široce užívaným termínem pro kontrast s reformním hnutím, které má své kořeny na počátku 19. století. Jako samostatný a dobře definovatelný fenomén židovstva se vykryštoval v době, kdy židovská společnost v západní a střední Evropě reagovala na nové životní podmínky. Ortodoxní byli ti, kteří se stali oponenty reforem haskaly a dobových inovací. V pozdější době se také pro jejich označení stal populární termín „Torah-true“. Obecně ortodoxní judaismus zastupují ti, kteří celou historickou víru Židů chápou v souvislosti s božskou inspirací. A to přesně tak, jak je zaznamenáno v psaném a ústním právu a kodifikováno Šulchanem aruch a jeho komentáři až do nedávné doby. Předpisy dodržují podle učení a neměnných principů halachy. Považují se za opatrovníky Tóry a jejích komentářů. Za změněných podmínek se snaží najít způsoby k zajištění zvláštního způsobu života.¹⁴⁶ Zastánci ortodoxního judaismu nemají žádnou oficiální světovou organizaci, která by je sdružovala.¹⁴⁷

1.6.2 Žena v judaismu

Problematika postavení ženy v judaismu je již literaturou velmi dobře zachycena a není předmětem tohoto pojednání. To je psáno ve snaze zachytit některé z tradic a zvyků judaismu, které židovská žena má. Zároveň se tím snaží uvést některé otázky kladené při výzkumu v první části dotazníku. Vzhledem k omezeným prostorovým možnostem, se kterými tato práce počítá, zde uvádím pouze základní informace. Nejvíce se inspiroji publikací Bedřicha Noska a Pavly Damohorské Židovské tradice a zvyky, přihlížím k The Jewish Religion od Louise Jacobse.

V ortodoxním pojetí je judaismus patriarchálním náboženstvím. Postavení ženy v tomto tradičním směru výstižně vystihuje Dubinová: *„Žena je bytost, kterou je na jednu stranu nutné chránit a chovat se k ní s respektem a úctou, na druhou stranu muž vůči ní*

¹⁴⁵ JACOBS¹³⁵, s. 75.

¹⁴⁶ ENCYKLOPEDIA JUDAICA, Volume 12, s. 1486-1487.

¹⁴⁷ JACOBS¹³⁵, s. 372.

zaujímá vůdčí, dominantní postavení. On je zároveň zákonodárcem společnosti. ... Na druhou stranu, podle náboženského práva to byli muži, kdo potřeboval ženy pro splnění příkazu – Plod'te se a množte se."¹⁴⁸

Po zničení II. chrámu v roce 70 o.l. převládla praxe, díky které je dítě židovské jen tehdy, je-li židovkou jeho matka. V tomto se odráží fakt, že pokračování židovského rodu je zaručeno pouze po matce.¹⁴⁹ V případě, že člověk má jen židovského otce a chce se stát součástí židovské komunity, musí podstoupit *giur* (konverzi). Dnes je situace taková, že některé reformní kruhy toto halachické ustanovení neakceptují, a tak jako právoplatné členy svých komunit přijímají i ty, kteří jsou „židovského rodu po otci“.¹⁵⁰

Židovská dívka je nábožensky plnoletá při dovršení dvanácti let a jednoho dne věku (Nida 5, 6). V moderní době se tento den začal slavit ceremonií nazývanou *bat micva*, jako obdoba *bar micva*. Do našich krajů, dle Sylvie Wittmanové, dorazila až po roce 1989 a týkala se směrů reformních. Dnes se začíná ujmát i v tradičním judaismu, i když v jiné podobě než jak je tomu v judaismu reformním (ceremonie neprobíhá v synagoze, ale na obci). Od této doby platí pro dívku stejné halachické předpisy jako pro dospělou ženu.¹⁵¹ V čase půstu se musí postit, od doby, kdy začne menstruat musí dodržovat rituální předpisy, např. nesmí v tomto čase do synagogy.¹⁵² V dnešních liberálně smýšlejících kruzích toto nařízení neplatí.

Spojením muže a ženy se předpokládá, že dojde k naplnění jednoho z hlavních příkazů v judaismu (Pru u-rvu; plod'te se, množte se).¹⁵³ Manželství má proto v judaismu specifické postavení. Vztah muže a ženy, zejména manželství, hraje v judaismu stěžejní roli. Židovská svatba má svá specifika, která na omezeném prostoru této práce není možné zcela osvětlit. Uvádím proto jen následující. Ceremonie je konána pod baldachýnem, kde žena obejde ženicha s oběma matkami, 3x nebo 7x. Dostane prsten a aramejsky psanou *ketubu*. V ní jsou stanoveny povinnosti, které muž ke své ženě má, i finanční vypořádání v případě rozvodu. Manželé rozbijí pohár a odejdou do oddělené místnosti. Původním smyslem zvyku bylo zpečetění manželství sexuálním stykem. V

¹⁴⁸ DUBINOVÁ, Terezie, Ženy v Bibli, ženy dnes, s. 227.

¹⁴⁹ NOSEK, Bedřich, DAMOHORSKÁ, Pavla, Židovské tradice a zvyky, s. 17.

¹⁵⁰ Rozhovory se členy Bejt Simcha, květen 2011.

¹⁵¹ NOSEK, DAMOHORSKÁ¹⁴⁸, s. 65.

¹⁵² SPIGEL, Paul, Kdo jsou Židé, s. 49.

¹⁵³ PUTÍK, Alexandr, PAVLÁT, Leo, In SADEK a kol., Židovské dějiny, kultura a náboženství, s. 133.

současnosti jsou zde manželé zanecháni pouze symbolicky.¹⁵⁴

Již bylo řečeno, že svatba je jedním z nejvýznamnějších okamžiků v životě Židů, přesto judaismus rozvod povoluje. Již po staletí v ortodoxním pojetí platí, že muž se může nechat rozvést bez souhlasu manželky, žena ale jen s jeho svolením. Tento zákon platí i v dnešním Izraeli. Reformním Židům je umožněn civilní rozvod bez překážek. V konzervativním směru platí, že pokud muž nevystaví své ženě rozlukový list, je jejich manželství po šesti měsících rozvedeno podle rozhodnutí civilně právního soudu.¹⁵⁵

Mezi významné povinnosti žen po svatbě patří např. péče o domácnost a zapalování šabatových svící. Za nejvýznamnější je ale jistě považována výchova dětí. Již od biblických dob byly děti chápány jako největší možný Boží dar. To jest doloženo i tím, že první příkaz Tóry (Gn 1,28) se týká jejich plození.¹⁵⁶ Toto ustanovení platí pouze pro muže, u žen se předpokládá přirozená touha po dítěti.¹⁵⁷ Příkaz uvedený v Ex 20, 12 se pak vztahuje k dětem. Ukládá jim ctít svého otce i matku. Je pozoruhodné, že i když Tóra obsahuje taková přikázání jako milovat souseda, nenalezneme v ní speciální příkaz, který by dětem prikazoval milovat své rodiče. V Jeruzalémském Talmudu se pak nachází ustanovení: děti se mají chovat s úctou k těm, kdo je přivedl na svět. Dle židovské tradice mají rodiče své děti rádi více, než děti své rodiče, neboť Adam a Eva je neměli, a tak nemohli svou lásku k rodičům nikomu odkázat.¹⁵⁸

Mezi další povinnosti židovských žen patří dodržování rituální čistoty. (Nejen) po skončení menstruačního cyklu musí navštívit rituální lázně, zvané *mikve*. Hlavní význam očištění se po menstruaci mají od doby druhého *churbanu*. Po skončení periody a po uplynutí 7 „čistých dnů“ musí navštívit rituální lázeň, aby mohla obnovit manželské styky se svým mužem. Základní biblický text vztahující se k mikvi je uveden v Lv 11,36 (Jen vodní pramen a jímka zadržující vodu budou čisté).¹⁵⁹

¹⁵⁴ NOSEK, DAMOHORSKÁ¹⁴⁸, s. 15.

¹⁵⁵ BERLLINGER, Gerhard, *Sexualita v náboženstvích světa*, s. 246.

¹⁵⁶ JACOBS¹³⁵, s. 75.

¹⁵⁷ NOSEK, DAMOHORSKÁ¹⁴⁸, s. 87-111.

¹⁵⁸ JACOBS¹³⁵, s. 75.

¹⁵⁹ Tamtéž, s. 347.

2 ŽIVOT SOUČASNÝCH ŽIDOVSKÝCH ŽEN V ORTODOXNÍM, KONZERVATIVNÍM A REFORMNÍM POJETÍ V PRAZE

2.1 Úvod

Při realizaci výzkumu jsem se inspirovala knihou Miroslava Dismana *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Přestože by ve výsledku má terénní práce požadavky na plnohodnotný sociologický výzkum dle této publikace nesplnila, domnívám se, že data, která jsem takto získala, mohou sloužit i jako podklad pro výzkumy budoucí a zároveň jsou cennými zdroji při výzkumu zaměřením v rámci bakalářské práce. Směla-li bych svůj výzkum zařadit podle systematiky sociologických výzkumů, jednalo by se o výzkum, který vykazuje některé znaky kvalitativního výzkumu, nikoliv výzkumu kvantitativního. Dle Dismana zní definice kvalitativního výzkumu takto: *Kvalitativní výzkum je nenumerické šetření a interpretace sociální reality. Cílem tu je odkrýt význam podkládaný sdělovaným informacím.*¹⁶⁰

Pro pochopení toho, o co jsem se ve svém výzkumu snažila, je vhodné zmínit základní rozdíly mezi kvantitativním a kvalitativním výzkumem. Zatímco cílem kvantitativního výzkumu je testování hypotéz, cílem kvalitativního výzkumu je vytváření hypotéz nových.¹⁶¹ *Kvalitativní výzkum používá induktivní logiku. Na začátku výzkumného procesu je pozorování, sběr dat. Pak výzkumník pátrá po pravidelnostech existujících v těchto datech, po významu těchto dat, formuluje předběžné závěry a výstupem mohou být nově formulované hypotézy nebo nová teorie.*¹⁶²

Další důležitá odlišnost obou typů výzkumu spočívá v rozdílných cílech konstrukce vzorku. Cílem konstrukce vzorku v kvalitativním výzkumu není reprezentovat populaci jedinců (jako u výzkumu kvantitativního), nýbrž reprezentovat populaci problému, populaci, která se odkrývá v jeho relevantních dimenzích. V kvalitativním výzkumu je vzorek nasycen tehdy, když další data nepřinášejí nic nového.¹⁶³

Na tomto místě je, dle mého, vhodné poznamenat, že můj vzorek zatím nasycen nebyl, a

¹⁶⁰ DISMAN, Miroslav, *Jak se vyrábí sociologická znalost*, s. 285.

¹⁶¹ Tamtéž, str. 286.

¹⁶² Tamtéž, str. 287.

¹⁶³ Tamtéž, str. 304.

to zejména z důvodu omezených časových možností při provádění výzkumu a rovněž kvůli uzavřenosti některých kongregací. Zejména proto si netroufám svůj výzkum vydávat za plnohodnotný kvalitativní, spíše za jeho počátek.

Mezi další znaky kvalitativního výzkumu, na které je dle Dismana nutné upozornit, patří tyto: (1) kvalitativním výzkumem získáváme mnoho informací o velmi malém počtu jedinců, a proto (2) generalizace na populaci je problematická a někdy i nemožná.

Ráda bych proto zdůraznila, že předběžné závěry, které jsem ze svého výzkumu učinila, nevypovídají téměř nic o pražské židovské populaci jako celku. K tomu by bylo zapotřebí provést mnohem rozsáhlejší, v tomto případě kvantitativní výzkum.

Výstupem mého výzkumu mohou však být některé pracovní hypotézy, se kterými je možné počítat při dalších výzkumech. Některé z těchto hypotéz uvádím v závěru této části práce.

Při výzkumu jsem vycházela z otázkového modelu, který uvádím před odpověďmi jednotlivých respondentek držících se ortodoxního, konzervativního či reformního výkladu judaismu. Je nutné si uvědomit, že téměř nikde na světě (vyjma Izraele a USA) není zařazení do jednotlivých směrů jednoduché. U nás je situace ještě komplikovanější o to, že komunistická ideologie se stavěla proti jakékoliv formě náboženství. Vlny emigrace, které zasáhly u nás židovstvo, jsou velice znatelné. Navíc zde od dob asimilace v podstatě chyběla sféra početnějšího zastoupení ortodoxie. Proto je zařazení do jednotlivých směrů až na výjimky spíše orientační. Bylo ponecháno zcela na jednotlivých respondentkách. Některé z dotázaných žen nejsou členkami žádné kongregace, která jejich směr zde může zastupovat.

Pokud jde o způsob výběru respondentek, měla jsem pouze tři kritéria: (1) respondentka musela být žena (2) hlásící se k judaismu a (3) v současné době žijící v Praze. Přestože jsem na výzkumu pracovala dva roky (byť s různou intenzitou danou mými časovými možnostmi), podařilo se mi do mého vzorku zatím získat pouze deset respondentek. Postupovala jsem přitom většinou metodou *snow ball technique*, při které nás nějaký původní informátor vede k dalším členům naší cílové skupiny.¹⁶⁴

Metodám výzkumu se podrobněji věnuji v příslušné kapitole.

¹⁶⁴ DISMAN¹⁵⁹, s. 114.

2.2 Shrnutí výsledků

1) Věk, židovská matka/konverze, směr + členství. Kdybychom vycházely z rozdělení respondentek na věkové kategorie (25–40; 40–60; 60–80; 80+) pozorujeme, že je dvěma respondentkami zastoupena skupina 40–60. Není tomu tak proto, že by se zde žádné židovské ženy v tomto věkovém rozmezí nevyskytovaly, je jich ovšem málo. Může to vypovídat o stagnaci židovského náboženského života v 70. letech. Odpovědi věkové skupiny 80+ jsou si po celou dobu dotazování velmi podobné. Obě ženy zažily v dětství holocaust a nejsympatičtější jim je pohled reformní. Ženy se nicméně neznají, každá vychází z úplně jiného prostředí. U vzorku, který respondentky představovaly, nehrála otázka giuru a židovské matky roli. Některé respondentky byly dotazovány záměrně, aby zastupovaly typickou členku některé z kongregací. Cílem výzkumu bylo položit alespoň dvěma respondentkám z každé kongregace soubor otázek. Ačkoliv jsem velmi dlouhou dobu usilovala o spojení s některou z členek z hnutí Chabad Prague, nepodařilo se mi žádné navázat, a kancelář dotazník (v anglické verzi) také nikomu nezaslala. Když jsem se účastnila kabalat šabat Chabadu Prague, většinu žen tvořily cizinky a s žádnou nebylo možné navázat osobní kontakt.

2) Děti. V mém vzorku respondentek ty, které měly v dětství osobní zkušenost se šo'a, své děti k judaismu nevedly. Obě z dotázaných žen nedaly obřezat syna. Všechny ostatní, které mužské potomky mají, je obřezat daly, některé je i vykoupily. Ve věkové skupině 25-40 dotázané ženy vychovávají své děti dle židovského způsobu. U skupiny 60-70 se odpovědi liší.

3) Svatba + manželovo vyznání. Dotázané respondentky věkové skupiny 80+ náboženskou svatbu neměly. A to i v případě stejného vyznání manžela. Zajisté se na této skutečnosti podílejí politické okolnosti dané doby a jiný pohled na náboženství po prožitku šo'a. U ostatních se odpovědi liší. U některých jsou ovlivněny manželovým vyznáním, s civilní svatbou se nicméně lze setkat i v jiné věkové skupině, a to i v případě stejného vyznání manžela. U respondentek, které náboženskou svatbu měly, jsem se jich snažila dotázat, zda probíhala dle tradičního způsobu. U ženy, kterou oddával konzervativní rabín, jsem nezpozorovala žádný jev, kterým by svatba od tradičního způsobu lišila. Jen to, že žena musela mít následně i svatbu civilní. Ve výzkumu jsou zastoupeny respondentky, jejichž manžel je stejného i jiného vyznání. Většina z dotázaných má partnera vyznání židovského. Mezi vzorkem respondentek jsou zastoupeny i ženy bez manžela, jedna se v době konání rozhovoru nacházela v

rozvodovém řízení. Obecně je možno říci, že všechny vdané dotázané ve vyšší věkové skupině jsou již se svým manželem dlouho.

4) Synagogy. Ve výzkumu jsou zastoupeny návštěvnice všech současných synagog. V případě Chabad Prague jde o dřívější návštěvnice. Každá z tradičně smýšlejících respondentek navštěvuje synagogu minimálně vždy na Vysoké svátky. U žen konzervativního smýšlení jsou odpovědi u vzorku různé, stejně tak u reformního směru, některé z části respondentek hlásící se k reformnímu judaismu jsou však velmi aktivní po celý rok. Volba návštěv bohoslužby v synagoze většinou odpovídá směru respondentek.

5) Mikve. Odpovědi na otázku, zda žena navštěvuje, či někdy navštívila mikvi se různí v každém směru. Kladná i záporná odpověď zazněla v ortodoxním, konzervativním i reformním smýšlení.

6) Mezuz. Toto se týká i umístění mezuzy na dveřích, i když zde převládala odpověď pozitivní. Jev políbení mezuzy jsem spatřila pouze u žen ortodoxních, alespoň částečně praktikujících. Pouze jedna z dotázaných respondentek má mezuzu umístěnou všude, kde předpisy vyžadují.

7) Kašrut. Odpovědi na otázku způsobu stravování se lišily. Neshodovaly se v rámci sympatizujících směrů, ale spíše v otázce míry praktikování zvyků judaismu. Ve vzorku respondentek jsou ty, které dodržují tradiční i reformní kašrut, i ty, které žádný nedrží. Ženy držící se tradičnějšího výkladu (ortodoxní a konzervativní), pokud kašrut dodržují, nádobí oddělené mají.

8) Šabat. Při otázku na způsob slavení šabatu se mi dostalo nejrozličnějších odpovědí. Přes ty, kdy žena drží všech Talmudem zakázaných 39 kategorií prací, až po ty, kdy šabat oslaví výletem či ho neslaví nijak. Většina odpovědí praktikujících se držela výkladu judaismu, do kterého se respondentky samy přiřadily. Jde o podobný jev jako u otázky kašrutu. Při výzkumu jsem se účastnila přivítání šabatu jak v synagoze, tak i v soukromí. Popis oslavy uvádím u respondentky, která mě na oslavu pozvala k sobě domů. V konzervativních a v reformních synagogách po bohoslužbě následuje hostina pro všechny zúčastněné, kde se podává červené víno a chala (zvláštní pečivo, nad kterým se pronášejí požehnání o šabatu a svátcích).¹⁶⁵ Při hostině probíhá diskuze na různá témata.

¹⁶⁵ NEWMAN, SIVAN¹, s. 50.

9) Chanuka, pesach. I v případě slavení chanuky se získané odpovědi lišily. Nemůžeme říci, že by zde míra praktikování judaismu hrála velkou roli. Většina respondentek chanukii zapaluje každý den, včetně těch, které do synagogy téměř nikdy nechodí. Co se týče otázky slavení pesachu, jsou odpovědi ještě rozmanitější.

10) Roš ha šana, Jom kipur. Můžeme říci, že většina respondentek během Vysokých svátků synagogu navštíví. Mezi nimi jsou i ty, které ji navštěvují právě jen tehdy. To jistě není jev až současné doby. Jako doklad nám může posloužit vzpomínka, kterou uvedla jedna z respondentek. Z dětství si pamatuje, že synagogu navštěvovali pouze o Vysokých svátcích. U vybraného vzorku respondentek to neplatí vždy, jedna z nich například synagogu nenavštěvuje vůbec.

11) Vánoce. Otázku, zda vybrané respondentky drží Vánoce, jsem do dotazníku zařadila jako vhodnou pro obraz asimilace do křesťanského prostředí. Avšak dnes již mnoho lidí nemá Vánoční svátky spojeny s křesťanstvím. Ve vzorku respondentek jsou zastoupeny obě možnosti odpovědí, někdy i u jedné dotázané. Bez povšimnutí jistě není odpověď jedné z žen 80+, která je židovkou rozenou (i její otec byl Žid) a uvedla, že již v dětství, tedy více než 10 let před válkou, v rodině Vánoce drželi.

12) Emigrace. Vzhledem k tomu, že v historické části práce jsem se v krátkosti věnovala emigraci Židů po válce a srpnu 1968 a též státu Izrael a Československu, považovala jsem za vhodné se respondentek dotázat na jejich názor k této problematice, na jejich možnosti, které v problematice době měly (případně zkušenosti, které si odnesly) a také, zda neuvažují o emigraci v současnosti. Ty, které na poslední z uvedených otázek odpověděly pozitivně, byly představitelky mladší až střední věkové skupiny, alespoň zčásti konzervativního směru, a obě jako cílovou zemi označily stát Izrael. Ostatní z dotázaných se k této otázce stavěly různě, některé o ní nikdy neuvažovaly, jiné několikrát. To se týká především skupiny vyššího věku. Stát Izrael by jako cílovou zemi volily jen některé, určitě by však v této otázce hrál důležitou roli.

13) Vztah k ostatním náboženstvím. Většina dotázaných se ke všem náboženstvím stavěla s naprostou tolerancí a odsoudila radikální postoje i ve vlastních řadách. Jedna z žen 80+ se velmi rezolutně postavila vůči toleranci islámu v jakékoliv jeho podobě.

14) Kontakty se Židy v zahraničí. Otázka je do souboru řazena především z důvodu židovské diaspory. Zároveň se snaží hledat odpověď, zda i po emigraci některých Židů (po válce a po 1968) nebyly zpřetrhány vazby přátelství (zejména u vyšší věkové

kategorie). Každá z dotázaných na tuto otázku odpověděla kladně.

15) Hebrejšтина, jidiš, preference jazyků. Většina dotázaných měla zkušenost s hebrejštinou. Na otázku ovládané úrovně tohoto jazyka se odpovědi lišily. Ve vzorku žen jsou i ty, které, byť minimálně, rozumí jidiš. Každá z dotázaných ovládá minimálně jeden cizí jazyk. Některé preferují angličtinu, jiné němčinu. Zařazení do věkových kategorií či směrů judaismu zde není možné.

16) Politika a vztah k Izraeli. I přes částečně kritický postoj, které mají některé dotázané k tomuto státu, zaujala, troufám si říci, většina z žen ke státu Izrael pozitivní postoj. Část z nich vnímá tento stát jako možné útočiště v případě ohrožení.

17) Dosažené vzdělání, povolání. Otázka nebyla do souboru zvolena proto, aby reflektovala, kolik z dotázaných má vysokoškolské vzdělání. Dle mého je nutno brát v úvahu, že některé z respondentek v minulém režimu nebyly politicky vhodné ke studium na VŠ. Odpovědi respondentek ale určitě svědčí o úctě ke vzdělání, na které je v judaismu kladen takový důraz. To se týká všech respondentek a všech směrů. Proto si dovoluji říci, že dotázané ženy jsou velmi vzdělané, velká většina z nich vysokoškolské vzdělání má.

18) Knihy, filmy, koníčky. V historické části této práce jsem se částečně ohlížela za židovskou kulturou dané doby. Proto jsem do závěru dotazníku zařadila otázku, která by částečně mohla otevřít odpověď odrážející dnešní situaci. Co se týče výběru knih, které ženy čtou, pozoruji, že autoři jsou velice často spisovatelé židovského původu.

2.3 Odpovědi respondentek

Soubor otázek, který jsem respondentkám kladla, je velmi osobní. Ačkoliv byl výzkum koncipován anonymně, některé odpovědi respondentek mohou vést k tomu, že budou identifikovány. Snažila jsem se, při každé takové situaci, na tento fakt respondentky upozornit a dotázat se, zda mohu danou informaci uveřejnit. Jistě ale ne vždy jsem byla schopna takovou situaci předvídat, a také jedna z respondentek vyplnila dotazník pouze elektronicky a osobní kontakt nevázan nebyl. Níže uvedené údaje slouží pouze ke studijním účelům, nemohou být kopírovány, ani nijak reprodukovány bez souhlasu jednotlivých respondentek.

2.3.1 Ortodoxní pohled

Žena I. (výzkum probíhal na základě rozhovoru)

- 1) Této ženě je 63 let. Zřejmě je jedinou ortodoxní narozenou židovkou Pražské židovské obce (pokud nepočítáme menší děti konvertovaných). V jiné organizaci není zapsána. Vyrůstala v ortodoxním prostředí.
- 2) Má 4 děti. Její prvorozený syn David byl nástupcem vrchního pražského rabína Karola Sidona. Její druhý syn, Jakub, dohlíží v Hagiboru na dodržování zásad v košer kuchyni. Oba jsou obřezaní, měli bar micva. David je vykoupený. Dvojčata Ester a Ruth (17) měly na Obci bat micva.
- 3) Svatbu měla pod baldachýnem. Vzhledem k malé bimě, která ve Staronové synagoze je, manžela obcházela sama a matky počítaly kolečka. Pohár rozbili klasicky, prstýnek a ketubu dostala. V oddělené místnosti s manželem zůstali 0,5 hodiny. Její manžel k judaismu konvertoval až po narození dětí.
- 4) Synagogu navštěvuje pravidelně, minimálně jednou týdně, a to na sobotní ranní bohoslužbu. Většinou chodí do Staronové, výjimečně do Jeruzalémské. Ve Staronové se vdávala jak ona, tak její synové. Kongregaci Chabad Prague navštívila jednou, a to před sporem mezi touto organizací a Pražskou židovskou obcí.
- 5) Dříve mikve navštěvovala dle tradičních předpisů. Ze zdravotních příčin v současnosti jen před Vysokými svátky.
- 6) Mezuzu má připevněnou všude, kde ortodoxní předpisy vyžadují (vchody, kde se spí a jí a jsou stále používány), a to i na chalupě. Dle ortodoxního zvyku ji vždy při příchodu a odchodu políbí.
- 7) Striktně dodržuje ortodoxní kašrut. Nádobí tedy samozřejmě oddělené má.
- 8) Šabat slaví dle ortodoxie. V pátek končí dříve v práci, aby stihla připravit jídlo, neboť po celou dobu šabatu nepoužívá elektriku. Dodržuje všech 39 zakázaných kategorií prací. Svíčky při západu slunce zapaluje dvě, před tím čtyři za každé své dítě. Synagogu v sobotu ráno navštěvuje.
- 9) Chanuku slaví dle tradičního pojetí. Každý člen rodiny má vlastní Chanukiji a staví ji do oken, na zem z bezpečnostních důvodů ne. Karty nehrají. Děti dostávají (nemalé) dárky. Pesach drží dle tradičního způsobu. Kvašené hledají, poté ho vykoupí rabín. Macesy jedí.

- 10) Zvyky, které jsou spojeny s oslavou svátků Roš ha šana a Jom Kipur, též drží dle ortodoxie. V tomto čase nevynechá ani jednu předepsanou bohoslužbu. Půst drží.
- 11) Vánoce nikdy neslavila.
- 12) V současnosti o emigraci neuvažuje. Cítí se jako diasporní Žid. V dětství se měla s rodinou přestěhovat do Izraele. Komunistická vláda ale emigraci zakázala, její otec byl v 50. letech ostře sledovaný politický vězeň.
- 13) Ke všem náboženstvím nahlíží s respektem a tolerancí.
- 14) Kontakty se Židy ze zahraničí udržuje, nejvíce s Izraelem a Německem.
- 15) Hebrejsky uměla číst a psát před plánovanou emigrací. Jidiš zná nějaká slovíčka.
- 16) Politiku v Izraeli vidí jako velmi složitou. Stát Izrael vnímá pozitivně. Vidí v něm jakousi jistotu možného domova v případné nepříznivé době tady.
- 17) Má úplné vysokoškolské vzdělání humanitního směru.
- 18) Zaměřuje se výhradně na židovské autory. Oblíbených knih má mnoho. Jejím favoritem ve světě kinematografie je Smrt v Benátkách. Ráda každý den chodí se svými psy na procházku.
- 19) Ve společnosti má dle zvyku ortodoxních žen pokrytou hlavu. Pokrývka, nejčastěji v podobě klobouku, má dva významy. Zaprvé zakrývá ženiny vlasy, které mohou být sexuálním symbolem. Zadruhé ostatním mužům žena tímto gestem ukazuje, že je zadaná.

Žena II. (výzkum probíhal na základě rozhovorů)

- 1) Tato žena je židovkou rozenou. Je jí 63 let. Nehlásí se k žádnému proudu judaismu, nejbližší (ne dodržováním tradic) je jí ortodoxie. Je členkou Židovské obce v Praze.
- 2) Má dvě děti, které jsou už dospělé a mají vlastní rodiny. (Žádný ze zvyků judaismu nedodržují.) Jmenují se Alice a Karolína. Bat micvu neměly.
- 3) Její svatba neměla náboženský charakter, jednalo se pouze o civilní sňatek. Její muž, se kterým je již 42 let, žádné náboženství nevyznává.
- 4) Do synagogy chodí pouze jednou či dvakrát ročně, a to na Jom Kipur (případně na Roš ha šana); vždy do Jeruzalémské.
- 5) Mikve nikdy nenavštívila.
- 6) Košer nikdy nevařila.
- 7) Na dveřích mezuzu připevněnou nemá.

- 8) Šabatovou svíci zapaluje sama a nepravidelně. Celý život však odpočívá více v sobotu. Jak sama tvrdí, o šabatu odpočívá vnitřně, práci se snaží vyhnout, ale nedodržuje toto přikázání doslova.
- 9) Chanuku ani pesach neslaví.
- 10) Během Jom Kipur a Roš ha šana navštíví ortodoxní bohoslužbu.
- 11) Po válce v její rodině začali slavit Vánoce. Nejsou to její oblíbené svátky. V současné době jí vadí komerce, která je s těmito svátky dnes spojena.
- 12) O emigraci nikdy neuvažovala.
- 13) V podstatě je tolerantní ke všem náboženstvím. Sideou křesťanství a jejím posmrtným životem se neshoduje. Člověk nemá konat dobré skutky, aby byl v posmrtném životě odměněn. Vadí jí jen islámský extremismus.
- 14) Se svými známými Židy, kteří v roce 1968 emigrovali, stále kontakt udržuje.
- 15) Hebrejsky neumí, jidiš rozumí. Preferuje angličtinu.
- 16) O politiku v Izraeli se nezajímá, ale vnímá tento stát pozitivně.
- 17) Je vzdělána v knihovnickém oboru, kde také u Pražské židovské obce pracuje.
- 18) Mezi její oblíbené filmy patří: Muž a žena (ze šedesátých let) a Nebožtíci přejí lásce. Dále je velkou obdivovatelkou Woodyho Allena. Nejraději čte knihy od Singera a Fischla. K její profesi patří skutečnost, že se zaměřuje na židovské autory. Ráda chodí se svými přítelkyněmi do kavárny.

Žena III. (výzkum probíhal na základě rozhovoru a e-mailové korespondence)

- 1) Této ženě je 61 let. Je rozenou židovkou, vyrůstala v ortodoxním prostředí. Pochází ze Slovenska, je členkou Židovské obce v Praze. Je sympatizantkou ortodoxního pojetí judaismu, ale nedodržuje všechny zvyklosti, které jsou s tímto tradičním pojetím spojeny.
- 2) Má dvě děti. Martina (24, je obřezán, vykoupěn, měl bar micva) a Kláru (23, bat micva neměla).
- 3) Jejího muže, který je stejného vyznání jako ona (jeho matka též rozenou židovkou), si vzala pod baldachýnem. Na svatbě byly přítomny matky obou manželů, se ženou manžela 7x obešly. Ketubu následně dostala. Jak dlouho byli v oddělené místnosti si dnes již nepamatuje. Nejprve se však odehrál obřad civilní, vzhledem k nepříznivé době, kdy byl tento náboženský obřad zakázán.
- 4) Do synagogy chodí přibližně pětkrát ročně. A to na Jom Kipur, Roš ha šana a na

- bohoslužby za zemřelé. Dříve navštěvovala Staronovou, dnes chodí do Jeruzalémské, kde je jí kantor bližší výslovností, na kterou je ze Slovenska zvyklá.
- 5) Mikve nenavštěvuje, ani nikdy nenavštívila.
 - 6) Košer nevaří. V rodině, odkud pochází, se rituální předpisy kašrutu dodržovaly. Měli oddělené nádoby a vepřové nejedli.
 - 7) Doma mezuzu má, a po vzoru své matky ji políbí vždy, když má před nějakou dalekou a důležitou cestou.
 - 8) Každý pátek doma sama zapálí svíci. Slavnost neprobíhá. V sobotu se v rámci možností snaží odpočívat. Práci se ale zcela nevyhýbá.
 - 9) Chanuku a pesach slavila jen v dětství. Dnes chodí na konci pesachu do synagogy.
 - 10) O Jom Kipur a Roš ha šana nikdy nevynechá návštěvu bohoslužby v synagoze. Doma ale tyto svátky nijak neslaví.
 - 11) Vánoce slaví. V dětství tuto zkušenost neměla, a tak nikdy k těmto svátkům příliš nepřišla.
 - 12) O emigraci nikdy neuvažovala.
 - 13) Ke všem náboženstvím je velmi tolerantní. Neuznává extremismus na jakékoli straně (tzn. ani na straně Židů – ultraortodoxie zastoupená především v Izraeli.)
 - 14) Stále udržuje kontakty se Židy z dětství, kteří již delší dobu žijí v Kanadě či v Izraeli.
 - 15) Hebrejsky umí číst, zná základní slovíčka. Jidiš rozumí. Preferuje němčinu.
 - 16) Politika je jejím koníčkem nejen ve vztahu ke státu Izrael. Netroufá si politiku v něm soudit vzhledem k tomu, že pohled zvenčí je často zkreslený a neobjektivní. Velice dobře si ale uvědomuje jeho vnitřní úskalí. Nesouhlasí s odváděním takového množství peněz k financování náboženských škol a vůbec celého chodu těchto organizací (zjednodušeně – ortodoxních), což je dáno volebním systémem v Izraeli. V otázce, zda jí nevadí, že tento stát stále více spěje z demokratického k teokratickému, jasno nemá.
 - 17) Je zaměstnána v ekonomickém úseku Pražské židovské obce. Má středoškolské vzdělání.
 - 18) Při čtení knih se na židovské autory nezaměřuje. Má ráda životopisy a publikace s romantickou tematikou. Jejím nejoblíbenějším filmem je Muž a žena. Jejím dalším koníčkem jsou návštěvy divadel.

2.3.2 Konzervativní pohled

Žena IV.

- 1) Dotázané je 41 let. Je členkou POŽ a kongregace Bejt Praha. Vzhledem k faktu, že židovství zdědila po otci, konvertovala při POŽ.
- 2) Žádné děti nemá.
- 3) Žádnou svatbu neměla.
- 4) Pravidelně navštěvuje bohoslužby Bejt Praha, tedy Španělskou synagogu. Výjimečně se účastní bohoslužby ve Staronové synagoze.
- 5) Mikve nenavštívila nikdy.
- 6) Z finančních důvodů drží určitý reformní kašrut. Má oddělené nádobí, nejí vepřové ani mořské plody, potraviny ale nenakupuje v košer obchodech.
- 7) Mezuzu má připevněnou na veřeji hlavních dveří.
- 8) Během zapalování šabatových svící bývá na kabalat šabat. Drží některé ze zakázaných kategorií prací. Nikdy by například nešla v sobotu nakoupit nebo do kina.
- 9) O svátku chanuka svíčky zapaluje pravidelně, chanukii staví na okenní parapet. Dříve prodávala nasbírané kvašené. Kvašené nejí. Na konci pesachu chodí do synagogy.
- 10) Na Vysoké svátky chodí do synagogy. Na Jom Kipur vždy drží předepsaný půst.
- 11) Dnes vánoční svátky nedrží. V dětství je doma slavili.
- 12) O emigraci v současnosti uvažuje, jejím cílem by byl stát Izrael. Bojí se ale, že by se zde neuplatnila.
- 13) Ke všem náboženstvím se staví tolerantně. Odmítá jakoukoliv podobu extremismu.
- 14) Kontakty se Židy v zahraničí udržuje, nejvíce s přáteli z Izraele, Ameriky a Velké Británie.
- 15) Výborně ovládá moderní i biblickou hebrejštinu. V jidiš čte a zpívá písničky. Preferuje angličtinu.
- 16) Její velmi kladný vztah ke státu Izrael dokládá bod 12). Nesouhlasí se vzrůstajícím vlivem krajních stran.
- 17) Po studiu na UK odešla studovat na Università di Amsterdam. V současnosti

překládá z češtiny do angličtiny a z angličtiny do češtiny či němčiny.

- 18) Měla ve svém životě období, kdy se výhradně zaměřovala na židovské autory. Ráda čte Chasidské povídky. Jakoukoliv beletrii čte pouze v angličtině. Z filmové tvorby upřednostňuje dokumenty o šo'a. Ráda pěstuje květiny.

Žena V. (výzkum probíhal na základě rozhovorů a e-mailové korespondence)

- 1) Respondentce je 33 let a k židovství konvertovala (dle ortodoxního způsobu). Ke svému rozhodnutí dospěla poté, když se dozvěděla, že babička je židovka. Postupem doby se její názory na judaismus odchýlily od současného proudu ortodoxní Židovské obce, a tak sama sebe pokládá za konzervativní, členkou POŽ zůstala, členkou žádné z konzervativních kongregací v Praze není. 2) Má dvě děti. Gabriela (3) a Mirjam (1,5). Gabriel je obřezán i vykoupen. Obě děti chodí do Bejachad, tedy do školky, která přímo nespadá pod POŽ. Výuka v ní probíhá jak česky, tak hebrejsky a jsou zde dodržovány židovské zvyky.
- 3) Svatba, přestože oba, tedy ona i její manžel, jsou židovského vyznání, probíhala pouze ve sféře civilní.
- 4) Dříve navštěvovala organizaci Bejt Praha, chvíli též hnutí Chabad Prague. V současné době do žádné synagogy v Praze nechodí.
- 5) Ve svém životě v mikve navštívila. V současnosti nenavštěvuje, neboť jí nevyhovuje personál, který pražskou mikvi obsluhuje.
- 6) Od narození dětí se rodina stravuje přísně košer dle ortodoxie. Potraviny nakupuje výhradně v košer obchodech. Nádobí oddělené má.
- 7) Na dveřích vedoucích do bytu je umístěna mezuzá. Při příchodu a odchodu ji nepolíbí.
- 8) Šabatovou svíci zapaluje pravidelně, v zimních měsících až po západu slunce. Přítomni jsou všichni členové rodiny, děti stojí u ní. Předříká požehnání. Následují hebrejsky pronášené modlitby, rituální omývání rukou před jídlem. Případně pokračují písněmi. Muži mají jarmulky, syn pod košilí cicit. Večeře obsahuje chalu, dva druhy polévek, salát Po večeři jdou děti spát a manželé zůstávají u stolu. Snaží se nepoužívat elektriku. V sobotu nepracují, autem nejedí.
- 9) Během chanuky je celá rodina pohromadě. Každý večer chanukiu zapálí a následně ji postaví na okenní parapet. Děti dostávají dárky v podobě čokoládových chanuka gold, pastelek a omalovánek. Karty o chanuce hrají. Pesach

částečně drží. Děti hledají kvašené, v průběhu svátku jí rodina macesy. Synagogu nenavštěvují.

- 10) Dnes během Vysokých svátků do synagogy výjimečně. Toto je dáno tím, že jí nevyhovuje ani jedna z pražských synagog (svým zaměřením).
- 11) Vánoce v současnosti neslaví. V dětství vánoční svátky v rodině drželi.
- 12) O emigraci do státu Izrael v současnosti uvažuje. Důvodem je mimo jiné fakt, že ani jedna organizace, která v Praze sdružuje občany hlásící se k židovským hodnotám, ve své interpretaci judaismu není dostatečně blízká.
- 13) Ke všem náboženstvím přistupuje tolerantně. Ve vlastních řadách rezolutně odmítá ultraortodoxii, z části i postoj ortodoxie.
- 14) Kontakty se židy v zahraničí udržuje. Nejvíce s Anglií a Švédskem, známé má také v Izraeli.
- 15) Biblickou hebrejštinu ovládá velmi dobře. Jidiš neumí. Preferenci jazyků není možné určit.
- 16) Ke státu Izrael má velice vřelý vztah, toto jest doloženo i v bodě 12).
- 17) V současnosti pracuje na půl úvazku. Je psychologkou, doma překládá z angličtiny, němčiny, ruštiny a švédštiny. Psychologii vystudovala na Univerzitě Karlově v Praze.
- 18) Mezi její zájmy patří dnes především její děti. Na čtení beletrie, kterou by si sama vybrala, čas nemá. Ta samá situace se týká sledování filmů.

Žena VI. (výzkum probíhal na základě rozhovoru)

- 1) Respondentce je 26 let. Je židovkou rozenou a členkou POŽ. I když navštěvovala synagogy patřící spíše ke konzervativnímu směru judaismu, nikdy nebyla členkou žádné konzervativní kongregace. Nejbližší je jí u nás Masorti. Určitou dobu navštěvovala i bohoslužby Chabadu Prague.
- 2) Má dvouletého syna. Je obřezán. Na vykoupení ještě čeká. (V Praze není kohen, který by jí k vykonání této náboženské povinnosti vyhovoval.) Jmenuje se Šimon. Její muž je stejného vyznání.
- 3) Měla civilní i náboženskou svatbu. Náboženská svatba se konala pod baldachýnem, oddávajícím byl rabbi Ron Hoffberg. (Z tohoto důvodu musela mít i svatbu civilní, neboť rabbi nemá oddávací právo.) Pod baldachýn ji vedly obě matky, dle tradičního způsobu s ní ženicha 7x obešly. Pohár rozbíjeli, ketubu

dostala. Dle tradice po obřadu odešli s manželem do oddělené místnosti, kde symbolicky zůstali chvíli o samotě. V současnosti je v rozvodovém řízení. Její muž je též rodilý Žid, velice zjednodušeně ho zřejmě můžeme řadit ke konzervativní skupině.

- 4) Na Vysoké svátky si vybírá některou z ortodoxních synagog. V současné době je během roku příliš nenavštěvuje. Dříve chodila též do Španělské či Pinkasovy synagogy.
- 5) Mikve navštívila jen před svatbou a po šestinedělí.
- 6) Můžeme říci, že dodržuje takový reformní kašrut. (viz. Žena VII., otázka 6))
- 7) V současnosti mezuzu nemá, neboť bydlí přechodně. V minulých letech ji měla, nelíbala.
- 8) Momentálně šabatovou svíci nezapaluje pravidelně. V době manželství to dělala a někdy i navštěvovala ranní šabatovou bohoslužbu. V sobotu nikdy do práce nechodila. Předepsaných 39 kategorií zakázaných prací se nedrží.
- 9) V době manželství chanuku slavila, chanukiu zapalovala. O pesachu navštěvuje synagogu. Kvašené jídlo během pesachu nejí, ale nevyhledává. V době manželství kvašené prodávala sousedovi.
- 10) O Jom Kipur a Roš ha šana vždy navštěvuje ortodoxní synagogu.
- 11) Vzhledem k tomu, že pochází z rodiny napůl židovské a napůl křesťanské, Vánoce v dětství slavila. (O židovství se v rodině začalo mluvit až později.) Od doby, kdy založila rodinu, je doma neslaví, ale vždy při této příležitosti navštíví otce, u kterého jsou pojímány katolickým způsobem.
- 12) O emigraci neuvažovala. V Izraeli by žít nechtěla.
- 13) Ke všem náboženstvím je velmi tolerantní a otevřená. Staví se proti extremismu.
- 14) Kontakty se Židy ze zahraničí stále udržuje, především s Amerikou a Izraelem, kde má mnoho přátel.
- 15) Hebrejsky umí, před biblickou hebrejštinou dává přednost ivritu. U jidiš zná základní slovíčka. Preferuje angličtinu.
- 16) Stát Izrael vnímá pozitivně. Vadí jí vzrůstající moc ortodoxních politických stran.
- 17) Většinu času pracovala v Praze jako průvodkyně amerických turistů zájímajících se o židovskou tematiku. Dnes pracuje při Židovském muzeu, její specializací je holocaust. Zároveň studuje hebrajistiku na Filosofické fakultě UK.

- 18) Již v dětství se zaměřovala na filmy a knihy, které v sobě odrážely holocaust. Tohoto tématu se drží i dnes a její práce ji naplňuje.

2.3.3 Reformní pohled

Žena VII. (výzkum probíhal na základě rozhovorů)

- 1) Této ženě je 90. let, je rozenou židovkou. Je členkou Židovské obce v Teplicích. Neřadí se přímo do nějakého proudu, ale přiklání k reformnímu pojetí judaismu. Již delší dobu žije v Praze v *Hagiboru*.
- 2) Její jediný syn je v současné době již po smrti. Žádný ze zvyků judaismu nedodržel. Nebyl obřezán, ani vykoupen.
- 3) Svého muže, který byl stejného vyznání jako ona (též rozený Žid), si pod baldachýnem nevzala. Jejich svatba měla jen civilní charakter.
- 4) Do synagogy již nechodí z důvodu zdravotní indispozice. Chystá navštívit Kabalat šabat progresivní organizace Bejt Simcha.
- 5) Mikve nikdy nenavštívila.
- 6) Košer doma nejedli, nikdy sama oddělené nádobí neměla. Vepřové jedla. V současnosti jí podle zásad košer kuchyně, ale ne striktně. Toto je dáno jen prostředím, ve kterém žije, neboť Hagibor vaří dle zásad rituálních předpisů kašrutu. Na každém nájemci Hagiboru je pak ale ponecháno rozhodnutí, jak se budou stravovat ve vlastním pokoji.
- 7) Doma vždy mezuzu měla. V Hagiboru je umístěná na každých dveřích vedoucích do pokojů jednotlivých nájemců. Nikdy ji nepolíbila.
- 8) O šabatu zapaluje svíčku pravidelně (klasicky 2), odříká požehnání (dle starší hebrejské výslovnosti). Sobotu s odpočinkem nijak spojenou nemá. Vykonává běžné práce.
- 9) Roš ha šana i Jom Kipur slaví. Synagogu nenavštěvuje.
- 10) Chanuku a pesach slaví. Chanukiji dříve zapalovala, v současnosti ne. Kvašené v této době nejí, ale nehledá.¹⁶⁶
- 11) Vánoce doma od konce války slavila, nikdy k nim ale žádný vztah neměla. V dnes

¹⁶⁶ K bodům 9) a 10): Tato skutečnost je dána místem, kde v současnosti žije. Žádný vnitřní prožitek z oslavy těchto svátků nemá.

je neslaví.

- 12) O emigraci uvažovala ve svém životě několikrát. Nejprve před začátkem II. světové války, pak po jejím skončení. Dále také v roce 1968 a při návštěvě své přítelkyně v Kibucu. Nikdy ji ale neuskutečnila, z důvodu příliš silných a blízkých vztahů s rodinou.
- 13) Z monoteistických náboženství je tolerantní jen ke křesťanství, celý islám vidí jako zfanatizovaný.
- 14) Kontakty se Židy v zahraničí udržuje jen minimálně. V současnosti zřejmě jen s již zmiňovanou přítelkyní z Kibucu.
- 15) O politiku v Izraeli se nezajímá, tento stát je v jejích očích vnímán velmi pozitivně.
- 16) Biblickou hebrejštinu se učila ve svém životě jen chvilku, jidiš rozumí, ivrit neovládá. Její nejoblíbenějším jazykem je němčina.
- 17) Vystudovala Gymnázium v Karlových Varech a celý život pracovala jako účetní.
- 18) Ráda čte a luští křížovky. Se svou skupinou přátel hraje karty. Její nejoblíbenější knihou jsou Dobra země. K této knize se po celý život vrací a čte ji jen v originále (nj). Ke kinematografii nemá žádný vztah.
- 19) Prošla koncentračním táborem v Terezíně i vyhlazovacím v Osvětimi, kde byla celá její rodina zavražděna.

Žena VIII. (výzkum probíhal na základě rozhovoru)

- 1) Této ženě je 83 let, je rodilou židovkou. Její otec byl též rodilý Žid. Pochází ze Středního Slovenska. Je členkou Pražské židovské obce, kterou navštěvuje s manželem každý měsíc. Není členkou žádné reformní kongregace v Praze, ale tento pohled na judaismus z části odpovídá pohledu jejímu. Pochází ze středního Slovenska.
- 2) Má dvě děti. Muž se jmenuje Jan (neobřezán, nevykoupěn), žena Alena.
- 3) S manželem měli jen svatbu civilní. Otázka svatby náboženské, vzhledem k době jejich sňatku, nepadla. Její manžel je též rodilým Židem. Oba ale v judaismu spatřují spíše otázku kulturně-společenskou, spíše národnostní než náboženskou.
- 4) Od konce války v žádné synagoze, za účelem účasti při bohoslužbě, nebyla. V dětství ji rodina navštěvovala jen o Vysoké svátky.
- 5) Mikve nikdy nenavštívila.
- 6) Doma mezuzu nemá. V dětství ji doma měli, nikdy nelíbili.

- 7) V dětství měli nádobí oddělené, oddělen byl i talíř na šunku. Od války se kašrutem neřídí.
- 8) O šabatu svíčky nezapaluje, ani ho jinak nedrží.
- 9) Během chanuky svíčky zapaluje, chanukii má na stole. Pesach doma slavili, kvašené hledali, od války žádný ze zvyků spojených s pesachem nedrží.
- 10) Během Roš ha šana a Jom Kipur v dětství do synagogy chodili.
- 11) Vánoce doma slaví. Během jejího dětství je doma slavili též.
- 12) Emigrovala ze Slovenska do Prahy. V roce 1948 zvažovala emigraci do Nizozemska (pomohli by jí příbuzní), ale vzhledem k tíživé rodinné situaci ji neuskutečnila.
- 13) Náboženství všeobecně považuje za přežitek, pro který by v současném světě nemělo být místo.
- 14) Kontakty se Židy v zahraničí udržuje. Nejvíce s příbuznými ve Švédsku, ale též se známými ze Švýcarska, Velké Británie, Izraele.
- 15) Hebrejsky se učila ve škole do svých 13 let (do začátku války), většinu názvů písmen hebrejské abecedy ale pozná i v současnosti. Jidiš neovládá vůbec. Preferuje angličtinu a francouzštinu.
- 16) Současnou politiku v Izraeli chápe jako velmi složitou. Přes její kritiku stoupajícího vlivu ortodoxie má ke státu, jak sama říká, sentimentální vztah. Tvrdí, že stát Izrael vnímá objektivně pozitivně. Její bratr, který zemřel v koncentračním táboře, byl sionista. Dle ní by stát Izrael bez takového množství obětí, které za sebou zanechala tragédie šo'a, nemohl vzniknout. Oběti, jak říká, nebyly zbytečné.
- 17) Má vysokoškolské vzdělání při Vysoké škole politické sociální, studia končila na Vysoké ekonomické. Celý svůj život pracovala jako redaktorka Mladé fronty dnes v kulturní rubrice, kde se zaměřovala na tehdejší film.
- 18) Jejím nejoblíbenějším filmem je Zorba the Greek, díky vysoké míře optimismu, kterou s sebou film nese. Velmi ráda četla cestopisy od Karla Čapka. Měla ve svém životě období, kdy se s manželem zaměřovali na výhradně židovské autory, převážně z amerického prostředí. V poslední době ji velmi zaujala osobnost Ralphi Maraje. Její povolání bylo i jejím koníčkem, který přetrval i v důchodovém věku, jen k filmu a literatuře přibýlo i více návštěv divadla.

Žena IX. (výzkum probíhal na základě rozhovoru)

- 1) Těto ženě je 63 let a je židovkou rodilou. Je členkou POŽ, dokonce její reprezentace. Zároveň je jednou ze zakládajících členů Bejt Simcha.
- 2) Bohoslužeb Bejt Simcha se dnes již neúčastní. Tvrdí, že tato kongregace již vyspěla. Proto navštěvuje bohoslužby reformních kongregací v republice. V době konání rozhovoru vedla bohoslužby ve skupině v Plzni.
- 3) Děti nemá. Žije se svou matkou, o kterou se stará. Pro židovskou mládež celý život pořádala různé kroužky, semináře, tábory. Mimo jiné je připravovala na bar a bat micva.
- 4) Žádnou svatbu neměla.
- 5) Mikve nenavštívila.
- 6) Doma mezuzu má. Nikdy ji nepolíbila.
- 7) Dodržuje tzv. reformní kašrut. Nejí vepřové ani mořské plody, nádobí oddělené nemá.
- 8) O šabatu svíčky většinou nezapaluje. Během kabalat šabat navštěvuje synagogu.
- 9) Během chanuky svíčky zapaluje, chanukii má na stole. Pesach slaví, kvašené během svátku nejí.
- 10) Během Roš ha šana a Jom Kipuru navštěvuje reformní synagogu.
- 11) Vánoce doma neslaví, ani nikdy neslavila.
- 12) Emigraci ve svém životě již zvažovala. Důvodem, proč se rozhodla v republice zůstat, bylo její přesvědčení, že zde může být více ku prospěchu židovské společnosti.
- 13) Ke všem náboženstvím je otevřená a všechny respektuje.
- 14) Kontakty se Židy v zahraničí udržuje. Především s Velkou Británií a Izraelem.
- 15) Výborně ovládá biblickou i moderní hebrejštinu. Preferuje angličtinu.
- 16) Současnou politiku v Izraeli chápe jako velice složitou. Nesouhlasí s narůstajícím vlivem náboženských stran.
- 17) Má vysokoškolské vzdělání při fakultě bohoslovecké v Praze. V současné době podniká v oboru cestovního ruchu, kdy se zaměřuje především na židovské turisty.
- 18) Na židovské autory se zaměřuje.

Žena X. (výzkum probíhal na základě dotazníku a e-mailové korespondence)

- 1) Této ženě je 38 let, k judaismu konvertovala. Před svým giut se dlouho v židovské komunitě pohybovala a cítila, že do ní patří. Radí se k reformního proudu judaismu, při kterém také v Londýně konvertovala. Je členkou pražské kongregace Bejt Simcha.
- 2) Pravidelně navštěvuje bohoslužby Bejt Simcha, tudíž i tamější synagogu.
- 3) Má dvě malé děti, Annu (6) a Johanu (4). Obě navštěvují běžnou (ne židovskou) školkou.
- 4) Svatbu měla jen civilní, neboť její manžel není Žid. Už před ní se ale dohodli, že děti budou mít židovskou výchovu.
- 5) Mikve navštívila jen před konverzí, on té doby ne.
- 6) Doma mezuzu má, pouze na zárubních dveří vedoucí do bytu. Nikdy ji nepolíbila.
- 7) Můžeme hovořit o reformním kašrutu, kdy zachovává základní principy košer kuchyně. U nich doma se nevyskytuje vepřové ani mořské plody. Běžné potraviny nakupuje v běžných (tedy ne přímo v košer) obchodech. Nádobí oddělené nemá. Dle ní to není proto, že by jí to přišlo příliš komplikované, nákladné či náročné na prostor, ale proto, že si myslí, že to není smyslem kašrutu. Obecně klade v židovství větší důraz na jeho etické principy než na rituální zvyklosti. Dle ní se jedná o reformní interpretaci micvot.
- 8) O šabatu zapaluje svíčky pravidelně. Vykonává ale běžné práce, tedy ani nepřipravuje jídlo dopředu. K šabatovému odpočinku u nich v rodině patří i výlet autem. Opět se jedná o jinou interpretaci micvot, kdy odpočinkem může být i práce na zahradě, či výlet s dětmi do přírody.
- 9) Chanuku drží, každý večer zapalují chanukiji, děti dostávají dárky. Chanukiji na okně do ulice nestaví (nevhodný parapet). Hraní karet s chanukou nijak spojené nemá. Pesach slaví. Během něho kvašené nejí, ale likvidaci zásob před svátkem neprovádí, jen tyto potraviny během něho nepoužívá.
- 10) Roš ha šana a Jom Kipur slaví. Na bohoslužby, které jsou v tomto čase častější a delší, chodí.
- 11) Vánoce doma neslaví. Jen při této příležitosti rodina navštíví nežidovské prarodiče. Jako svátek je má ráda, ale jako svátek křesťanský je její rodina nevnímá.
- 12) O emigraci nikdy neuvažovala. Kdyby ale byla k tomu okolnostmi někdy nucena,

zvažovala by právě Izrael.

- 13) Přestože je vystudovanou religionistkou, k náboženství obecně má vztah spíše vlažný. Nemá potřebu se intenzivně účastnit mezináboženského dialogu. Ostatní náboženství jí nijak nevadí, ani nezajímají. Nejbližší jsou jí protestanti, mezi nimiž má řadu přátel. Jejich „civilní“ pojetí náboženství a důraz na studium pramenů (a jejich nedogmatický výklad) se jí zdají svým způsobem blízké reformnímu židovství.
- 14) Kontakty se Židy v zahraničí udržuje. Především s Anglií a USA.
- 15) Hebrejsky umí výborně, jidiš neovládá vůbec. Preferuje angličtinu.
- 16) Současnou politiku v Izraeli chápe jako velmi složitou. Dle ní je nutné, aby vznikly dva samostatné státy. Izrael však má v každém případě právo (a povinnost) snažit se především o zajištění bezpečnosti svých obyvatel. Na druhou stranu by se měl, jako židovský stát, maximálně snažit o dodržování etických principů a lidských práv. Ale v praxi to může být velmi obtížné, místy snad až nemožné. A navíc je dle ní velmi pochybné, zda má někdo, kdo žije v bezpečí střední/západní Evropy, vůbec nárok jakkoliv hodnotit a moralizovat.
- 17) Má vysokoškolské vzdělání humanitního směru – judaistka, religionistka. V současné době je na rodičovské dovolené, ale zároveň vyučuje cizí jazyky a provádí administrativní práce.
- 18) Mezi její oblíbené autory patří třeba G. G. Marquez, I. McEwan, Boris Vian, Mika Waltari či John Irving. Na židovské autory se nijak zvlášť nezaměřuje, má ráda Efraima Kishona, Amose Oze a Davida Grossmanna. Oblíbených filmů má hodně, z těch novějších se jí líbila Zkrocená hora, Tahle země není pro starý, Persepolis, Americká krása. Mezi její zájmy patří film, sport, hudba, historie, cestování.

Žena XI. (výzkum probíhal na základě vyplnění dotazníku)

- 1) Tuto ženu nemohu přiřadit do žádného směru současného pražského judaismu, dotazník vyplňovala prostřednictvím digitální verze, kde na otázku odpověděla, že je židovkou rozenou, neorganizovanou. Je jí 49 let.
- 2) Má dva syny, jmenují se Matouš a Jakub.
- 3) Svatbu měla civilní. Její muž je bez vyznání, ale sympatizant judaismu.
- 4) Synagogu navštěvuje „sporadicky“.
- 5) Mikve nikdy nenavštívila.

- 6) Mezuzu doma nemá.
- 7) Košer nevaří, pouze některá jídla z židovské kuchyně. Vepřové a mořské plody v rodině jedí málo.
- 8) Šabat pravidelně neslaví. *V pátek si vzpomeneme, že je šabat*, ale svíčky zapálí jen, když se sejde celá rodina, jídlo předem nepřipravuje.
- 9) Chanuku slaví, děti dárky dostávají, svíci zapalují každý den, chanukiji staví na okno. Pesach příliš neslaví, ale rodina vnímá, že je, kupují macesy.
- 10) Vysoké svátky příliš neslaví, ale stejně jako pesach vnímají, že jsou.
- 11) Vánoce slaví, ale její vztah k symbolice Vánoc je vlažný. Ke komercializaci svátků se staví odmítavě, spíš je vnímá jako setkání s rodinou.
- 12) Na počátku roku 1989 si v rodině řekli, že pokud se do konce roku režim nezmění, začnou emigraci vážně plánovat. Cílovou zemi v té době ještě nespecifikovali.
- 13) Toleruje všechna náboženství, s výjimkou některých náboženských sekt. Má řadu přátel mezi příslušníky různých náboženství.
- 14) Žádné významné kontakty se Židy v zahraničí neudrhuje.
- 15) S politikou Izraele v podstatě souhlasí. Izrael vnímám jako kulturní, vyspělou zemi, ve které by zřejmě mohla žít.
- 16) Neovládá hebrejštinu ani jidiš, což ji mrzí.
- 17) Má vysokoškolské vzdělání, pracuje v sociálním oboru.
- 18) Z filmů např. Formanovy Lásky jedné plavovlásky a Vlasy. Židovské autory (např. Isaak B.Singer, Chaim Potok, Arnošt Lustig...) čte ráda. Oblíbená kniha z poslední doby – Dějiny obyčejného šilenství I. a II. Ivana Klímy.

2.4 Metody výzkumu

Za základní nástroj sběru dat jsem zvolila rozhovor s jednotlivými respondentkami, kterými byly výhradně židovské ženy žijící v Praze. V případech, kdy respondentka nechtěla nebo nemohla poskytnout interview, snažila jsem se od ní data získat alespoň prostřednictvím dotazníku, který jsem pro tento účel připravila. Mezi metody výzkumu, které jsem použila, mohu zařadit i zúčastněné pozorování, i když jen v omezené míře. Zúčastnila jsem se několika bohoslužeb v různých pražských synagogách, pomáhala jsem členům Bejt Simcha s údržbou židovského hřbitova, navštívila jsem

domácnost jedné z respondentek apod.

Jedním ze závěrů této práce tedy může být, že židovská populace v Praze je vůči okolí poměrně uzavřená. I přesto, srovnám-li své počáteční znalosti o životě židovských žen v Praze se znalostmi (informacemi), které jsem nabyla v průběhu výzkumu, mohu snad dosud provedený výzkum považovat za úspěšný.

2.5 Pracovní hypotézy

Vrátím-li se ke shrnutí jednotlivých odpovědí od všech respondentek, dovoluji si formulovat (v souladu s principy kvalitativního výzkumu) některé pracovní hypotézy, které by ale bylo třeba ověřit (testovat) dalším výzkumem. Nutno říci, že by se takový výzkum neobešel bez komplikací. Jak uvádí Disman, snad v žádné zemi neexistují spolehlivé a vyčerpávající seznamy členů etnických menšin. Troufám si říci, že totéž lze vyslovit i o židovské minoritě v Praze.

Pracovní hypotéza č. 1: V pražské populaci židovských žen je relativně méně zastoupena střední generace (ve věku 40–60 let).

Pracovní hypotéza č. 2: Nejstarší generace (80+) má k náboženství a tradičním zvykům relativně vlažný vztah. Mladá generace (20–40 let) naopak své děti častěji vychovává v duchu židovských tradic.

Pracovní hypotéza č. 3: V populaci obecně nelze pozorovat sklon k náboženskému radikalismu či netoleranci.

Pracovní hypotéza č. 4: Židovská populace zde udržuje kontakty se židy v zahraničí.

Pracovní hypotéza č. 5: Většina populace vnímá stát Izrael spíše pozitivně, i když ne nekriticky.

Pracovní hypotéza č. 6: Pro většinu populace je vzdělání jednou ze základních hodnot.

Pracovní hypotéza č. 7: Významná část populace mezi své oblíbené autory řadí spisovatele židovského původu.

Pracovní hypotéza č. 8: Populace jako celek je vůči nežidovskému okolí spíše uzavřená.

ZÁVĚR

Historická část práce ukazuje, že od poloviny 19. století v Praze prakticky chybí větší počet ortodoxních Židů. Výsledky mého výzkumu mohou napovídat, že tento stav přetrvává. Přestože mé časové možnosti byly během posledních dvou let omezené, podařilo se mi pro výzkum získat jedenáct respondentek. Jen jedna z nich dodržuje všechny zvyky a tradice dle ortodoxního výkladu judaismu. Tento výsledek může, ale nemusí, odrážet současný stav pražské židovské společnosti; k potvrzení této hypotézy by bylo nutné provést hlubší sociologický výzkum.

V zájmu pokud možno co největší objektivity jsem navštívila všechny židovské kooperace v Praze. Pro první kontakt s každou kongregací jsem zvolila *kabalat šabat*, který (kromě Židovské liberální unie) pořádá každá z nich.

Bylo mnohem těžší získat povolení k účasti na *kabalat šabat* ve Staronové synagoze, než v synagoze Chabadu Prague. Celkově jsem se potýkala s velmi uzavřeným přístupem sekretariátu rabinátu POŽ, který neměl žádný zájem spolupracovat na tomto výzkumu. Některé členky POŽ naopak na mé otázky odpovídaly ochotně a pomohly mi v mnohém dalším, zejména k získání dalších respondentek. Všechny dotazované ženy jsou výrazné osobnosti; v přístupu k judaismu každé z nich je patrný individuální pohled.

Nejotevřenější byla liberální kooperace Bejt Simcha. Většinu účastníků bohoslužeb konzervativních skupin tvořili cizinci, kteří se mnou osobní kontakt navázali. Velmi ochotný byl rabi Ron Hoffberg z Masorti Prague.

Na otázky kladené v úvodu práce jsem zatím definitivní odpovědi nenašla. Věřím však, že výsledky mého výzkumu mohou být základem pro další obdobně zaměřené práce.

ZÁKLADNÍ POJMY

Svatební **Baldachýn** (chupa-חופה) – vyšívaná čtvercová tkanina na 4 tyčích, pod kterou je ceremonie konána.¹⁶⁷

Bar micva (בר מצוה) – oslava náboženské plnoletosti chlapce konaná v jeho 13 letech.

Hagibor – zde míněn Domov sociální péče Hagibor, který poskytuje sociální služby seniorům, kteří přežili šo'a.¹⁶⁸

Halacha (הלכה) - náboženské právo.¹⁶⁹

Jom Kipur (יום כיפור) – den smíření, nejvýznamnější událost v židovském kalendáři, vrchol Vysokých svátků.¹⁷⁰

Chanuka (חנוכה) - osmidenní historický svátek. Jeho slavením je připomínán zázrak, který se dle tradice stal v době povstání Makabejských (2. stol př. o. l.). V Chrámu, ve kterém se svítilo neznečištěným olivovým olejem, bylo tohoto oleje nalezeno pouze množství, se kterým se dalo svítit jen jeden den. Zázrak spočívá v tom, že s tímto množstvím dokázali kněží svítit po celých osm dní. Odtud svátek světel. Hlavním chanukovým obřadem je zapalování osmi svící na **chanukijj**.¹⁷¹

Churban (חרבן) – zničení Chrámu v Jeruzalémě

Ketuba (כתובה) – aramejsky psaná svatební smlouva

Konverze (giur-גיור) - Přistoupení na židovskou víru. Jediný způsob konverze, který stát Izrael v současné době uznává, je dle ortodoxního způsobu. א

Kašrut (כשרות) též košer - termín označuje označení rituálně upraveného jídla. Ustanovení, která se s kašrutem pojí jsou biblického i rabínského původu. Je povoleno jíst jen suchozemská zvířata, která přežvykují píci, mají rozdělená kopyta a jsou poražena zvláštním způsobem. Je také zakázáno kombinovat masité a mléčné pokrmy. Z mořských živočichů jsou dovozeni jen ti, kteří mají ploutve a šupiny.¹⁷²

Mezuza (מזוזה) - schránka s vybranými biblickými texty psanými na pergamenu, která je umísťována na zárubně dveří. Ustanovení o jejím připevňování je původu biblického. Dle

¹⁶⁷ NEWMAN, SIVAN¹, s. 61.

¹⁶⁸ <http://www.dsphagibor.cz/cs/>.

¹⁶⁹ FISHBANE¹³⁵, s. 66.

¹⁷⁰ STERN Marc, Svátky v životě Židů, s. 79-103.

¹⁷¹ Tamtéž, s. 129-142.

¹⁷² NOSEK, DAMOHORSKÁ¹⁴⁸, s. 171-179.

tradice má být umístěna na všechny zárubně dveří v místnostech, kde se spí a jí, a též na vchody do dvorů. Zároveň se musí jednat o prostory, které jsou stále obývané, ne tedy loď či stan. V judaismu je pozornost věnována též výzdobě schránky.¹⁷³

Obřízka (brit mila-ברית מילה) - jedno z nejzákladnějších nařízení Hospodina. Ustanovení předepisuje, že každý Žid mužského pohlaví má být 8. dne po narození obřezán. Operace spočívá v odstranění předkožky. Zákrok provádí kvalifikovaný *mohel*. Znamení smlouvy je v současné době dodržováno ve všech proudech judaismu. Můžeme se ovšem setkat s individuálním přístupem, zastoupeným i v ortodoxních řadách (hlavně v USA), které z důvodu možného traumatu pro dítě smlouvu nedodržují.¹⁷⁴

Pesach (פסח) - svátek má připomínat vyjití Izraelitů z Egypta dle biblického textu (Ex 13, 4), k němuž došlo, dle tradice, v měsíci nisanu. Pesach se začíná slavit 15. nisanu, v Izraeli trvá 7, v diaspoře 8 dní. 14. nisanu se hledají zbytky kvašeného, což je většinou chápáno spíše jako atrakce pro děti.¹⁷⁵

Roš ha šana (ראש השנה) - židovský nový rok, je slaven 1. a 2. dne měsíce tišri. Židé v tento den slaví narozeniny prvního člověka Adama, který byl dle tradice stvořen 6. dne stvoření. Narozeniny mají připomínat, že Bůh Adamovi jeho hříchy odpustil a že tak mohou doufat, že je odpustí i jim.¹⁷⁶

Šabat (שבת)- oslava nařízeného 7. dne odpočinku je jedním z nejvýznamnějších zvyků judaismu. Povinnost dodržet svěcení šabatu je pevně ustanovena v několika příkazech Starého zákona. Poprvé se objevuje již v Gn 2, 2-3. Šabat začíná západem slunce v pátek večer a končí soumrakem večer sobotní. Dle halachy (rabínského zákona) existuje 39 kategorií prací, které Žid během této doby nesmí vykonávat (Mezi nejrozporuplnější patří v současném Izraeli např. řízení auta a manipulace s penězi).¹⁷⁷

Vykoupení prvorozeného (pidjon ha-ben-פדיון הבן) - ceremonie, odvozená od biblického příkazu vykoupení prvorozeného syna (Nu 18, 15-16). Protože ve starověku vše prvorozené náleželo Bohu, byl ustanoven postup, kterým od Hospodina rodina vykoupí svého prvorozeného syna v 31. dnu jeho života. Jako částka bylo stanoveno 5 šekelů stříbra.¹⁷⁸

¹⁷³ NOSEK, DAMOHORSKÁ¹⁴⁸, s. 169-170.

¹⁷⁴ Tamtéž, s. 31-47.

¹⁷⁵ STERN¹⁷⁰, s. 165.

¹⁷⁶ Tamtéž, s. 55-77.

¹⁷⁷ NOSEK, DAMOHORSKÁ¹⁴⁸, s. 190-200.

¹⁷⁸ Tamtéž, s. 48-58.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

PRAMENY

- Dotazníky vyplněné respondentkami
- Vlastní poznámky zaznamenané v průběhu rozhovorů
- E-mailová korespondence s Dr. Alexandrem Putíkem

LITERATURA

- BĚLINA Pavel, České země v evropských dějinách, díl III. 1756-1918, Paseka, 2006, Praha, ISBN 80-7185-793-9
- BELLINGER Gerhard, Sexualita v náboženstvích světa, Akademie věd ČR, 1998, Praha, ISBN 80-200-0642-7
- BERGEROVÁ Natalia a kolektiv, Na křižovatce kultur, Historie československých Židů, Mladá fronta, 1992, Praha, ISBN 13/3323-041-92
- BLACK Jeremy, Evropa osmnáctého století, Vyšehrad, 2003, Praha, ISBN 80-7021-376-0
- BRAUNOVÁ Andrea, CERMÁN Ivo, ČAPKOVÁ Kateřina, FRANKL Michal, HYNDRÁKOVÁ Anna, LORENCOVÁ Anna, PAVLÁT Leo, VONDRÁŠKOVÁ Iveta, Judaika Bohemiae, Židovské muzeum v Praze, 2001, Praha, ISBN 80-85608-37-5
- COHEN Gary B., Němci v Praze 1861-1914, Karolinum, 2000, Praha, ISBN 80-246-0019-6
- ČAPEK Karel, Hovory s T.G.Masarykem, Karel Čapek, Československý spisovatel Praha, 1969, Praha, ISBN 80-85611-14-7
- ČAPKOVÁ Kateřina, Češi, Němci, Židé? Národní identita Židů v Čechách 1918-1938, Paseka, 2005, Praha, ISBN 80-7185-695-9
- DISMAN Miroslav, Jak se vyrábí sociologická znalost, Karolinum, 2008, Praha, ISBN 978-80-246-0139-7
- DOLEŽALOVÁ Jana, PUTÍK Alexandr, ŠEDINOVÁ Jiřina, Židovské tradice a zvyky, Židovské muzeum, 1995, Praha, ISBN 80-85608-14-6
- DUBINOVÁ Terezie, Ženy v Bibli, ženy dnes, Židovské muzeum v Praze, 2008, Praha, ISBN 978-80-86889-69-9
- ENCYKLOPEDIA JUDAICA, Volume 5, Keter Publishing House Jerusalem Ltd, 1996, Jerusalem, ISBN 956-07-0251-2

- ENCYKLOPEDIA JUDAICA, Volume 12, Keter Publishing House Jerusalem Ltd, 1996, Jerusalem, ISBN 956-07-0226-1
- ENCYKLOPEDIA JUDAICA, Volume 14, Keter Publishing House Jerusalem Ltd, 1996, Jerusalem, ISBN 956-07-0242-3
- FISHBANE Michael A., Judaismus – Zjevení a tradice, Prostor, 1996, ISBN 80-7260-086-9
- FIEDLER Jiří, (úvod napsal) PAŘÍK Arno (1989), Židovské památky v Čechách a na Moravě, Sefer, 1992, Praha, ISBN 80-86889-11-4
- FRAIS Josef, Reformy Marie Terezie a Josefa II. (nejen v českých a moravských zemích), Akcent, 2005, Třebíč, ISBN 80-7268-337-3
- GILBERT Martin, Židé ve 20. století, BASET/ARISTA, 2003, Praha, ISBN 80-86223-54-X
- HEITLINGEROVÁ Alena, Ve stínu holocaustu a komunismu, Čeští a slovenští židé po roce 1945, G + G, s.r.o, 2007, ISBN 978-80-86103-97-6
- KAPLAN Karel, Československo a Izrael 1945-1956 – dokumenty, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1993, Praha, ISBN 80-85270-12-9
- KŘEŠŤAN Jiří, BLODIGOVÁ Blodigová, BUBENÍK Jaroslav, Židovské spolky v českých zemích v letech 1918 – 1948, Institut Tereziánské iniciativy, 2001, ISBN 80-885924-27-7
- JACOBS Louis, The Jewish Religion a Companion, Oxford University Press, 1995, ISBN 0-+9-826463-1
- MASARYK Tomáš Garigue, sestavil BARTON F.O., Masarykova slova, Citáty z Masarykových spisů a řečí, Daniel 1990, Praha, ISBN 80-9000128-0-9
- MENCL Vojtěch, Československo roku 1968, 2. díl: počátky normalizace, Parta a Ústav mezinárodních vztahů, 1993, Praha ISBN ISBN 80-901337-8-9
- MIKULÁŠEK Alexej, ŠVÁBOVÁ Jana, SCHULZ Antonín B., Literatura s hvězdou Davidovou 2., Votobia, 2002, Praha, ISBN 80-7220-082-8
- NEWMAN Ja'akov, SIVAN Gavri'el, Judaismus od A do Z, Sefer, 2004, ISBN 80-900895-3-4
- NOSEK Bedřich, DAMOHORSKÁ Pavla, Židovské tradice a zvyky, Karolinum, 2010, ISBN 978-80-246-1518-9
- NOSEK Bedřich, KREJČOVÁ Helena, Židé v českých zemích, Victoria publishing, a.s., 1995, ISBN 80-7187-040-4
- NOVOTNÝ Antonín, Praha od U do Z v letech 1820-1850, Vladimír Bystrov, Praha 2007, ISBN 80-86804-06-2
- PĚKNÝ Tomáš, Historie Židů v Čechách a na Moravě, Sefer, 2001, Praha, ISBN 80-85924-33-1
- TEAM OF AUTORS, The Jews of Czechoslovakia: Volume II., The Jewish Publication

Society of America and the Society for the History of Czechoslovak Jews, 1971, Philadelphia, ISBN 0-231-03303-6

- SADEK Vladimír, ŠEDINOVÁ Jiřina, KÁRNÝ Miroslav, FRANKOVÁ Anita, PAVLÁT Leo, PUTÍK Alexandr, FIEDER Jiří, Židé – dějiny a kultura, Židovské muzeum v Praze, 2007, ISBN 978-80-86889-59-7
- SPIGEL Paul, Kdo jsou Židé, Společnost pro odbornou literaturu Barrister&Principal, 2008, Brno, ISBN 978-80-87029-07-7
- STERN Marc, Svátky v životě Židů, Vyšehrad, 2002, ISBN 80-7021-551-8
- SVOBODOVÁ Jana, Zdroje a projevy antisemitismu v českých zemích 1948-1992, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1994, ISBN 80-85270-34-X
- VAKSBERK Arkady, Stalin proti Židům, Pavel Dobrovský – BETA, 2011, ISBN 978-80-7306-448-8
- VILÍMKOVÁ Milada, Židovské město pražské, Aventinum v Praze, 1993, ISBN 80-85277-23-9

INTERNETOVÉ ZDROJE A ODKAZY

- <http://rejstrik.penize.cz/ares/26609266-masorti-konzervativni-zidovska-komunita-cr>
- <http://wupj.org/>
- <http://www.bejt-praha.cz>
- <http://www.bejtsimcha.cz/>
- <http://www.dsphagibor.cz/cs/>
- <http://www.chabadprague.cz/>
- http://www.chabadprague.cz/templates/articlecco_cdo/aid/1080584/jewish/About-Us.htm
- <http://www.jewishmuseum.cz/cz/czvkc.htm>
- <http://www.kehilaprag.cz>
- <http://www.masortiprague.cz/>
- <http://www.masortiworld.org>
- http://www.rozhlas.cz/nabozenstvi/salom/_zprava/558042
- <http://www.zlu.cz/>